

dany, en los altres aposentos un poch, però no molt, esceptuat á nal sostre, est lo remenaren tot, trencant alguns llansols y matelasos; del seller n'hagueran un poch de vi y lo tencaren; y en la cuyna, hi havia un gran foch quant lo ex-vicari de Rosas (l'autor del manuscrit) arribá á casa als 11 dit mes á la una de la tarde; també encontrá la taula parada ab 6 plats bruts, y lo demés de casa no petí casi ningun dany (1). En la nit dels 12 als 13 dit, en St. Jordi, se doná allotjament á 32 soldats francesos, y en casa ni havia 5.

Als 25 Desembre de 1808, passaren en Sant Jordi als Srs Lasan, Alvarez, y Clarós, ab 5000 ó 6000 homens, per anar á atacar á los francesos en Castelló; lo que executaren ab gran vigor, ab bastanta perdua del enemich y se regresaren en Girona per la altre part del Ter.

Als 15 dit en esta vingueren los miquelets den Robira, per portar-sent los carros que habian deixat los francesos als 11 dit, y hagué un poch de alborót, però no fou molt gros, però la gent deyan, que los Francesos no habian fet tantas cosas, feyan tirar 2 carros á 2 parells de vacas junyidas.

(Seguirà)

J. PELLA Y FORGAS

NOTES DOTZECENTISTES D'AUSONA

(Continuació)

IGLESIA

La Catedral. — Estava en peu la famosa obra romànica, qual cloquer és admirat dels arqueòlechs. De la Catedral se'n podria fer una bella monografia regirant lo seu valiosíssim arxiu, hu dels millors de Vich. No crehèm del cas ferho aquí. Prò d'altra part faltariam al propòsit que'ns guíia en les presents notes, si omitíssim consignar los noms dels altars que'ns surten al pas, y que marquen la devoció llavors més usual. Son aquests los dedicats a Sant Miquel (246), Sant Salvador (247), Sant Feliu (248), Sant Benet (249), Sant Esteve, Sant Nicolau (250), Santa Maria Magdalena (251), etc.

(1) Aquest és el quadro de la casa del autor Mossèn Perich quant va arribarhi fugitiu de Rosas; casa oberta, abandonada, encara ab el foch encés y la taula parada que'ls francesos acabaven de dexar.

(246) Vo. V, 1257, III kalendas Augusti y Vo. VI, 1261, kalendas Martii.

(247) Vo. VI, 1261, nonas Martii.

(248) Vo. VI, 1261, VIII idus Januarii.

(249) Vo. V, 1257, III kalendas Augusti.

(250) Vo. VI, 1260, XII kalendas Januarii «in altar sancti Stephani de nouo constructur in latere Ecclesie predicti sancti petri de vico videlicet in dressera siue ante altare Beati Nicholay eiusdem Ecclesie.»

(251) Vo. VI, 1261, nonas Martii

La Canonja. — En 1229, ab autoritat pontificia, lo nombre de 23 Canonges s'augmentà fins a 30, y en 1245, per no poderse tots sustentar, se reduhí a 20, en ocasió en que's modificaren notoriament los estatuts de la Iglesia de Vich.

La provisió de les canongies originava controvèrsies. Curiosa pèr les costums de la època, fôu la del 1257, motivada per la elecció de Berenguer de Belvis, a la que s'oposaren los canonges Cheraltó y Montrodón (252). Tal fôu la oposició, que, a ses propries despeses, trameren a Roma un capellà, Bernat de Guardiola (253), assegurantli, per escriptura notarial, tot quant pogués menester, ultra 240 sous barcelonesos que de moment li donaven, y aximateix provchirlo de tot lo indispensable per lo restant de la sua vida (254).

Devoció a Santa Eularia. — La devoció a Santa Eularia de Mèrida, tant extesa per tota la Península Ibèrica, arrivà a Vich, que li havia erigit una capella en los suburbis. Existia una barriada al entorn de Santa Eularia a mitjans del segle XIII (255).

Devoció al Sant Sepulcre. — Es de notar a Vich aquesta devoció, tant general en totes les diòcesis catalanes. La consagració d'un altar dedicat al Sant Sepulcre, s'efectuà en la catedral en 1212 (256), tro-

(252) Vo. V, 1257. «Anno domini MCCLVIIº V Idus junii, in presentia reuerendi patris domini Bn. dei gratia vicensis Episcopi et aliorum infra scriptorum ad hoc specialiter uocatorum, et venerabilis Capituli vicensis. Nos Gaucerandus de cheralto et F. de monte rotundo, canonici vicensis, proponimus et dicimus, et humilliter petimus, a supradictis domino episcopo et capitulo, dari nobis sumptum rescripti apostolici cuius auctoritate nobili uir Berengarius de beluiso petit recipi in vicensis fratrem, et canonicum, nostra enim interest quam socium recipere debebamus in canonicum et in fratrem, racione cuius interesse multiplicis quod poteri sumus exponere et probare potimus dictum sumptum et inducias super illud ad deliberandum, quod si dominus Episcopus et Capitulum non concesserit, appellamus ad sedem apostolicam, et a pluro scribitur: his autem interfuerunt.»

(253) Vo. V, 1257, V Idus Julii: «Bn. de guardiola sacerdos promito uobis Galzerando de cheralto et F. de monte rotundo vicensis canonicis quod bene fideliter et diligenter et prout melius potuero et etiam quam cicius potuero impetrare illud negocium quod tractatur inter dominum vicensem Episcopum et capitulum ex una parte, et uos ex altera, super receptione Bg. de beluis, quod dicti Episcopum et capitulum ex una parte, et uos ex altera, super receptione Bg. de beluis, quod dicti Episcopum et capitulum receperunt in canonicum et in fratrem, uobis absentibus et contradicentibus». En una nota marginal: «Non scribatur.»

(254) Vo. V, 1257, V Idus Julii: «Non Galzerandus de cheralto et F. de monte rotundo vicensis canonici cum hoc publico instrumento promittimus tibi Bn. de guardiola sacerdoti bona fide, ac per firmam stipulacionem, quod si in isto uatico quod per uobis et precibus nostris, in presenti, facis ad curiam romanam, expendideris in tuis necessariis sicut tibi docuerit, ultra illos CCXL solidos barchinonenses de duplo quos tibi in presenti tradimus, nos reddemus tibi statim, cum reuersus fueris ad terram istam, totum illud quod magis expendideris bona fide. Item promittimus tibi, quod quodcumque tibi placuerit quod recipias a nobis uel vno nostrum, uictum et vestitum, nos promittimus eum tibi dare, prout decet clericum, diebus omnibus uite tue. Item promittimus tibi soluere omnes excessiones siue usuras, quas tu teneris soluere Astruc judeo de maioricis et Ana Gog uxori dauid camporis, per ipsis XXX solidos et IIII denarios quos debes dicto Astruc et per XXIII solidos quos debes Anagog. Testes superiores.» En una nota marginal «Non scribatur.»

(255) Vo. II, 1240: «in parrochia sancti petri vici in loco nominato apud areas juxta Ecclesiam beate Eglatie.» — Vo. IV, 1254, XIX kalendas Septembris: «quas domos sunt in villa vici apud, sanctam enlalliam juxta domos verdegerii.» — Vo. VI, 1260, VI kalendas Decembris: «domorum quas habeo apud sanctam enlalliam de suburbio ville vici.»

(256) «Anno itaque Domini 1212 ad preces B. Artalli tenentis locum de anniversariis

vantseli rendes assignades, no sols a Vich (257), sí que també a Falguerols (258) y altres llocs d'Ausona.

Peregrins al Sant Sepulcre. — Los qui feyen a Vich tant llarga y perillosa peregrinació, no eren pas sempre persones vulgars. D'aquestes no'n tenim esment, puix la gent vulgar, no solia dexar rastre de dits actes. En cambi hi anà, en 1232, C. Gajol (259), qual familia donà nom a un carrer de Vich; en 1235, lo militar Berenguer de Puigalt o Pujalt (260); en 1242, lo canonge Pere de Sallent, ab En J. de Prat y P. del Avench (261); en 1248, Pere de Gaver, senyor dels castells de Gaver y de la Guardia (262), etc.

Tots ells, abans del viatge, feren testament. Per les dates d'aquestes darrereres voluntats, és possible deduhir les en que sortirien expedicions a Terra Santa: presentantse'ns com probables, dugues, una al agost o setembre de 1242 y altre al juliol de 1248 (263).

Ingrés a la ordre franciscana. — Se veu que tingué predilecció en los vigatans, la ordre de Sant Francesch. Al entrarhi solien afermar per acta notarial la seva obediencia (264). No és extraordinari lo cas d'algún pare de familia, ab dona y fills, ingressant en la ordre de framenors (265).

dedicatum et venerabiliter consecratum fuit altare Sancti Sepulcri situm supra maiores iuvas S. Petri per manus Guillelmi domini Ausonensis episcopi». (Tret per lo P. Jaume Pascual d'un Martirologi molt vell de la Seu de Vich. Vol. X, fol. 146 del *Sacre Cat. Monum.* M. S.)

(257) Vo. II, 1239, VI idus Octobris: «quendam terre fexiam plantatam quam habemus in parrochia sancti petri vici in loco nominato apud puteum in senioratu Altaris sancti sepulcri siti et constructi in Ecclesia sancti petri sedis vici.»

(258) Vo. I, 1232: «in parrochie sancte marie de falgerolis in loco nominato apud cumbam lubricam in senioratu altaris sepulcri quod est situm in vicensis ecclesie.»

(259) Vo. J, 1232, XIII kalendas Februarii: «Quod C. gajol cupiens jerosolimam proficisci suum condidit testamentum.»

(260) Vo. II, 1240, VIII kalendas Octobris: «B^o de sancto genesio et Ego Maria vxor eius nos umbo mitimus tibi Bone uenture dilecto et karissimo filio nostro indissolubile dileccionis vinculum tibi Salutem. Relatu multorum audiimus quod uos per Berengarium de podio alto militem cathalanum qui ad uisitandum sepulcrum domini non dum sunt V^e anni elapsi transfretauit nobis L aureos transmisistis. Quos aureos nec aliquis aliud ex quo a partibus Cathalonie recessistis habuimus nec ex parte uestra nobis aliquid extitit presentatum.»

(261) Vo. III, 1242: «P. de saliente sacerdos Canonicus vicensis proponens mediante domino auxilio sepulcrum domini visitare. (III idus Augusti); — «J. de prato proponens auxiliante domino sepulcrum domini visitare» (pridie nonas Augusti); — «P. de auencho proponens auxiliante domino sepulcrum domini visitare» (VII idus Augusti).

(262) Vo. III, 1248, V nonas Julii: «P. de gauer proponeus visitare sanctum sepulcrum.»

(263) Vo. III, 1248, IIII nonas Julii. Testament d'En Cases «proponens sepulcrum domini visitare.»

(264) Vo. V, 1256, VI kalendas Madii: «P. reg de parrochia uiei ob remedium anime mee dono offero et trade in perpetuum meum corpus et omnia bona mea mobilia et immobilia habita et habenda ubique domino deo et Beato Francisco de Almunia promittens ibi seruire sempre facere residenciam continuam et quequid boni potnero facere et esse ibi bonus fidelis et legalis dicto et facto et facere melioramentum et augmentum prout potero honeste. Et hanc meam uoluntatem non possim mutare nec unquam a modo reuocare renunciante quantum ad hec omni iure et rationibus repugnantibus contra predicta: et hec iuro predictum super eius sancta IIII^{or} euangelia attendere et seruire et non contrauenire aliqua racione.»

(265) Vo. III, 1241, IX kalendas Julii: «B. de podio alto corporali perfrans sanitate proponens intrare ordinem fratrum minorum meum ordino siue facio testamentum.» «con-

Promoció a la carrera eclesiàstica. — Es curiós lo contracte notarial entre lo rector de Sant Julià de Vilatorrada Pere de Mojal y lo clergue Bernat de Salleda. Aquell li prometia vestirlo y ferli la vida, ab càrrech a les rendes de la mongia de Sant Julià, de manera que pogués rebre ordres: subdiaconat, diaconat y presbiterat (266).

Ensenyança literaria. — Estava quasi del tot vinculada en l'element eclesiàstich. Ell era qui ensenyava y qui estudiava. Pera subvenir a les despeses dels seminaristes, los pares o protectors solien assegurar algunes rendes en los bens del patrimoni llur (267).

Los nebots dels Canonges de Vich, tenien gratuïta la ensenyança.

Una provisió del càrrech de Mestre de les escoles feta per lo Bisbe y Capítol, en 1257, diu quina forma se seguia en la ensenyança eclesiàstica a Vich. Berenguer Bort obtingué la porció canònica del Mestre de les escoles, imposantseli la obligació de mantenir un professor de gramàtica que tingués lo beneplàcit dels Canonges. Aquest professor tenia de salari 60 sous barcelonesos y 30 sous vigatans al any, rebent la meytat de la paga per Sant Joan de Juny y l'altre per Nadal. A més los dexebles li acostumaven donar una quantitat que no's consignava en la escriptura (268).

cedo et recognosco Eligssendi uxori mee totum suum sponsalicium integre. Seguxen legats a diferents fills seus y: «uolo et mando quod dictus A. filius meus intrat monasterium sancti petri portellensi, in quo diu est receptus, ibidem habitum recipiendo.»

(266) Vo. IV, 1254, V nonas Martii: «P. de modiali rector ecclesiarum Sancti Juliani de villa torta et Sancti Martini de riuo pirorum dono et assigno tibi bernardi de salleda clerico victum et vestitum sicut decet clericum super monachia dicte ecclesie Sancti Juliani ad hoc ut in subdiaconatus, diaconatus et presbiteratus ordinis, valeas legitime promoveri.»

(267) Abunden les escriptures dels anys 1251 y 1252, assegurant rendes als seminaristes per l'estil d'aquesta:

Vo. IV, 1252, VII kalendas Martii: «A de cursu de vico assigno et dono tibi francisco clerico filio meo victum et uestitum super omnibus possessionibus et bonis vbique sint quod fuerunt Eligssendis condam matris tue et super omnibus possessionibus quas ego habeo vbique in parrochia sancti stephani de granoleriis in diebus omnibus vite tue prout decet clericus ad hoc ut in subdiaconatus diaconatus et presbiteratus ordines valeas lograre promoveri.»

(268) Vo. V, 1257, VI kalendas Januarii: «Quod nos Bn. dei gratia vicensis Episcopus et Totum Capitulum vicensem, concedimus et damus tibi Bg. burdi clerico, illam porcionem quam in ecclesia nostra datur Magistro scolarium quemquam Magistro quondam G. recipiebat, sicut in ea dictus Magister recipiebat. Ita quod quandiu Magister F. de comes, qui nunc docet in gramatica in dicta ecclesia, docere voluerit ipse et non alius, regat et doceat in gramatica et teneat scolas in dicta ecclesia: et nepotes canonicorum doces sine salario, prout etiam iam est consuetum semper in eadem ecclesie: nec possis alium Magistrum, sine nostra voluntate, ibi tenere, nisi ipsum quam diu ipse dictas scolas bene et fideliter tenere voluerit, et donec annuatim dicto magistro, per suo labore LX solidos barchinonenses XXX solidos vigatanorum, scilicet medietatem in festo beati Johannis in iunio, et aliam medietatem in festo natalis domini, preter salarium quod asclaribus idem magister habuere poterit, quidem si licet sit dicti magistri: et si tu nollés soluere dictos denarios dicto magistro annuatim in dictis terminis, prepositi et procuratores fiscalis possint retinere de dicta porcione magistrali quam nunc tibi concedimus dictos denarios et dicto magistro soluere. Si tamen morte vel quocumque alio casu esset alius subrogandus, tu expensis tuis, tenaris alium magistrum utilem et ydoneum ibi tenere, quam doceat assiduc in gramatica in vicensis ecclesia et tenat ibi scolas, et doceat nepotes canonicorum siue salario prout superius est iam expressum, et si tu dictus Bg. burdi aliquo casu contingeret te absentari tenen-

No és estrany trovar a les entitats eclesiàstiques, tant seculars com regulars, protegint a determinats estudiants en llurs estudis. Qual protecció constava en escriptura pública y en forma de compromís, senyalant lo temps que duraria la ensenyança. Així fou concedida la ensenyança eclesiàstica, en 1257, per lo Prior del monestir de Casserres a un sacristà del mateix (269).

Estudis a Lombardia o França. — Per estimularlos, la Iglesia de Vich, en 1229, permeté als Canonges anar a dits estudis durant tres anys, dexant prebere substitut.

Exercici de moltes capellanies per un mateix eclesiàstich. — Aquest fet, tant general en la època de que nos ocupam, no podia faltar a Vich. Té cert interés lo cas que se'ns presenta ab lo canonge Pere de Sant Hipòlit, qui era a més capellà de les iglesies de Santa Maria y Sant Pere d'Àguiló, de Talavera, Sant Antolí, Timor, Gàver, Argençola y qui sab si d'altres que no sabèm. En les cinch darreres, hi posà de procurador, en 1250, a Berenguer Bort, autorisantlo per cobrar los deutes, com per provehir les vacants ab personal d'idoneïtat, tal y com ell mateix ho pogués fer (270).

Arrendament de rendes y drets eclesiàstichs. — Les rendes eclesiàstiques solien tenir gran importancia en lo segle XIII. Se distingí y figurà entre les millors, Sant Julià de Vilatorca. En 1256 lo seu Pàrroco, que també ho era de Sant Martí de Riudeperes, ab consentiment del Bisbe de Vich y del capellà de dites dugues iglesies, vengué a dos capellans y a un seglar o a qui ells volguessin, per 700 sous barcelonesos, dos anys de totes les rendes y drets rebedors a Sant Julià y Sant Martí. N'exceptuava los establiments, lloïsmes, redempcions d'homes y dones, plets y lo terç dels morts de 20 sous barcelonesos en sús. La vinenta cullita se dividiria entre ells en parts iguals (271).

tem locum istum, nichilominus solvas dictos XXX solidos vicenses singulis annis quantumcumque esses absentis, licet in absentia nichil recipias de dicta porcione, aliquo casu. Et si dictus magister F de cumbis contingeret non tenere scholas ut superius est expressum dictus bg. burdi nichilominus tamen in absentia sua quam in presentia, teneatur providere de Magistro gramatico ydoneo et competenti, licet nihil reciperet in absentia de porcione Magistrali.

(269) Vo. V, 1257, VII kalendas Februarii: «Frater B. prior monasterii castriserris de assensu et voluntate eiusdem conventus damus tibi G. podio galindo sacriste eiusdem domus, diebus omnibus uite mee dicti B. prioris, dum fuerimus prior dicti monasterii, in feudum et beneficium, CC solidos barchinonenses de duplo, dum tu inde steteris in scolis; aliter, non teneamur tibi dare dictos CC solidos, nisi dum fueris in scolis: quos CC solidos promittimus tibi dare et soluere quolibet anno, uel nuncio tuo per te, in festo sancte Marie septembris.»

(270) Vo. IV, 1250, XI kalendas Decembris: «P. de sancto ypolito vicensis canonicus et capellanus ecclesiarum de talavera et Sancti Antolini et de timor et de gauer et de argenzola, constituo procuratorem meum generalem et specialem te berengarius burdi clericum vicensis, in predictis capellanis, et in omnibus ad easdem spectantibus, de consuetudine uel iure, in petendis et recipiendis redditibus earundem, tam presentis quam futuris, et in presentando etiam personas ydoneas cum aliquod ex ipsis vaccare contigerit, et in omnibus aliis quod super his in persona propria possem facere, ratum et firmum habiturus quicquid per te factum fuit in premissis.»

(271) Vo. IV, 1256, XVI kalendas Martii: «P. de mediali rector ecclesiarum sancti Juliani

La intromissió dels foxenchs a Vich és efectiva en gayre bé tôt lo segle XIII, notantse també en coses afectants al estament eclesiàstich. Si no és desusat que ells se'n portin alguna renda eclesiàstica (272), tampoch és extraordinari en los senyors de Montcada atorgar concessions a entitats eclesiàstiques de Vich, com, v. g., la que en 1292 obtingueren de Na Guilleuma de Montcada, les monges mínimes de la dita ciutat (273).

Vestidures interiors dels capellans. — Les vestidures sacerdotals exteriors, son prou conegudes per les pintures y esculptures del segle XIII. Les interiors o usuals, un document del 1212 sembla determinarne algunes, com eren, calses blanques, sayal o sobretúnica de panyo blau de Lleyda ornamentada ab pell de cabrit negre, samarra de pells de bè per resguardarse del temps fret (274).

INSTITUCIONS SOCIALS

Redempció de cautius. — Instituída en 1228 a Barcelona l'Ordre de la Mercè, en 1235 se pensà seriosament en fundar una casa a Vich (275). Mes llavors no's portà encara a terme. Prò en 1238, lo prior Fra Pere estava a Vich. Allí contractà un criat o servidor, qui's compro-

de uilla torta et sancti martini de riu pirorum assensu et uoluntate domini Bn. dei gratia vicensis episcopi et peyronus capellani dictarum ecclesiarum, vendo uobis P. materò, F. de salleda, sacerdotibus, et G. de zamata et cui uelis, a festo sancti Johannis mensis junii proximo uenturo, usque ad duos annos sequentes et completos in eodem festo, per DCC solidos barchinonenses de duplo de quibus mihi soluitis in presenti CCCCLIII solidos, et de residuis CXXLVI solidos instituitis uos principales peccatores michi in carta cum fideiussoribus, omnes redditus et jura quam ego recipio et recipere debeo, racione dictarum ecclesiarum uel alia racione, infra dictum tempus, in parrochiis et ecclesiis antedictis, preter stabilimenta, et lodisma honorum, et redemptionem hominum et mulierem, et placita hominum et mulierem, et tercia mortuorum a viginti solidos barchinonenses in sursum, in quibus nichil habeatis, sed tercia mortuorum a viginti solidos inferius sient uestra: et si ibi interim uenerit grando uel nebula, diuisent inter me et uos, ad coguicionem proborum hominum illius: nec et ea omnia habeatis super dictis redditibus et juribus meis dictarum ecclesiarum, quod omnia tamen habeatis, et teneatis, ac recipiat, quousque de predictis sit uobis plenarie satisfactum: uos uero faciatis in dictis ecclesiis et parrochiis, et episcopo, archidiacono et ecclesie vicensis, totum seruicium et consuetudines, quam ibi uel inde fieri debetis, preter subsidia romane ecclesie; et sic promito preterea hec omnia et singula uobis et cui uelitis, facere, tenere, etc. et si per his etc. et specialiter, in redditibus dictarum ecclesiarum, ita quod de predictis redditibus, post dictum tempus, teneatis, habeatis, et recipiat, tantum quousque de toto dampno et expensis sit uobis et cui uelis integre satisfactum.

(272) Vo. VI, 1261, II kalendas Junii: «Leonasius conestabulus fogitanus in presenti cum hoc publico instrumento Recognosco et fateor mihi esse integrum satisfactum a uobis domino B. dei gratia vicensis Episcopo et vestris de illis XXIII⁰ libris turonensium de quibus mihi prouiserat dominus pape in uestro Episcopatu: facio per me etc.»

(273) Registre 87, foli 73, A. C. A.

(274) Vo. II, 1242, III idus Junii. Un capellà de Castellterçol, expresa que dona a altre capellà a ell subjecte «quasdam caligas albas et tot sotulares quot eidem fuerint necessarij et dabo ei duo femoraliam et duas camisias et vnum supertunicale panni blani de ylerda cum penna agnorum nigrorum et vnam Cimarram pellium arietinarum et tradam ei capam quam ipsa jam habet.»

(275) *La Veu del Montserrat*, any XIII, 1890, plana 960.

meté a obehirlo en tot quant li manés, «per mare et per terram», cobrant per salari, 4 quarteres de blat al any y les prendes de vestir que's detallen. Abdues parts se donen fiadors que garantixin la contracta (276).

Com a data en que podèm dir s'instalaren a Vich los Mercedaris, assenyalam l'any 1252. En ell Fra Guillèm de Quadres arrendà la casa d'En Guillèm Boxó (277). En l'any 1257, l'hostatge dels Mercedaris estava situat al carrer de Sant Pere (278). En 1262, consta d'un vigatà que ingressà en la ordre redemptora de cautius (279).

En los testaments dels vigatans, no s'oblidava del tot fer dexes a la obra de la Mercè (280).

(276) Vo: IV, 1238, nonas Februarii: «B. raedor, bona et libera voluntate, colloco et a firmo me et stare personaliter promito uobiscum fratri p. de petra et aliis fratribus hospitalis Sancte eulalie de barchinona de redimendis captiuis a proximis carnibus ablatiis quadragesime uenturis usque ad unum annum in eisdem carnibus ablatiis continue completum promitens bona fide et sine omni enganno esse tibi et omnibus fratribus dicti hospitalis in quo uolueritis bonus fidelis obediens in omnibus et per omnia uerbo et facto per mare et per terram et facere uestrum mandatum usque ad dictum terminum Tali pacto quod uos prouideatis michi in victu... et in sanitate et infirmitate usque ad dictum terminum et detis mihi III^{OR} quarteras ad mensuram uille uici talis bladi quem poteritis per largicionem et elemosinas fidelium inuenire et quandam camisiam et brachas lini et quandam aliam camisiam et pberbatis? de stopa et tunicam et scupolarium de bruno riupolli et quasdam caligas de... riupollensem et sotulares quod mihi fuerint necessarii. Et si forte infra dictum terminum infirmatus fuero, colatis me quousque ego recuperauero sanitatem et ego, ultram dictum terminum, restituum et emendem uobis et cui uelitis, illos dica quos fuero infirmatus. Ffideusores G. matrem meam: et hec jurat dictus B. demum ego predictus P. de petra per me et per omnes fratres dicti hospitalis promito tibi dicto B. bona fide et sine omni enganno hoc attendere plenarie et complere omnia suprascripta et singula sicut superius sunt expressa. Ffideusores G. de podio, T. fulconis, R. de pasarel, et Martini de costa.»

(277) Vo. IV, 1252, V kalendas Martii: «Andreas caramela procurator Guillelmi boxonis auunculi mei et ego fra... caramela... locamus uobis fratri Guillelmo de quadris ordine captiuorum et aliis fratribus eiusdem ordinis, a festo Sancti Michaelis proxime uenturo usque ad duos annos continue semper omnes integre, ipsas domos quas dictus Guillelmus boxó habet in villa uici, in quibus uos manetis cum omnibus operatoriis, prout ea omnia hodie melius tenetis et possidetis, per XLX s. barchinonensis de duplo Quos nos a uobis concedimus recepisse renunciando; et operatoria habeant terminum a festo omnium sanctorum proxime uenturo usque ad duos annos continue sequentes et completos in eodem festo et interim non possitis expelli de dictis domibus et operatoriis racione consuetudini uille uici uel aliquo iure aut casu aliquo contingente et si nunc uel deinceps locarium dictarum domorum uel operatoriorum plus ualeat uel ualuerit totum quicquid aut quantum sit uel fuerit uobis damus in perpetuum. Et sic promittimus predictum hec omnia uobis et cui uelitis facere tenere contra omnem personam per tempus dictos duos annos continue et in pace et sine aliquo impedimento alicuius persone: retineamus uero uexillam uini de predictis sed uexalia bladi seratis uos: et ego teneam dictas domos condirectas sine uestra dampna.»

(278) Vo. V, 1257, IIII idus Septembris: «Domna Blanca dei gratia Abbatisa uallis laure et conuentus eiusdem uendimus imperpetuum uobis G. carbonelli et P. de ciraria et uestris et quibus uelitis omnes integre ipsas domos nostras cum orto quod eis adheret quas habemus in uilla uici in calle Sancti Petri in dominio domini uicensis episcopi prout afrontat domus et ortus ab oriente in domibus fratrum captiuorum a meridie in carreria...»

Vo. VI, 1262, V idus Augusti: «domos meas cum horto quam ad eis adheret quas habeo in Calle sancti petri uici inter domos Captiuorum et G. carbonelli.»

(279) Vo. VI, 1262, VIII kalendas Septembris: «Damus offerimus et tradimus in presenti domino deo et ordini mercedis captiuorum sancte Eulalie barchinone et specialiter fratri Bn. de sancto Romano magistro eiusdem ordinis in posse et manu fratris Petri de romaguera Comendatoris domus uici eiusdem ordinis.»

280) Vo. III 1239 XI kalendas Aprilis. Testament de F Oller: «Domui infirmorum VI

Hospital de leprosos. — Cuidaven d'ell frares, en 1253 (281). Ve mentat en testaments, los quals, d'altre part, cap nova precisa proporcionen de la institució.

Hospital de Sant Jaume. — Estava destinat a tota mena de malalties. Lo governava un Rector, qui tenia a ses ordres, frares y *deodates* o germanes de caritat.

Quan, en 1259, lo prebere d'Oristà Berenguer d'Altarriba, s'entregà a dit hospital junt ab tots los seus bens, hi havia en ell 4 homes y 3 dones. Entre aquests, en 1256 s'hi comptava un matrimoni (282).

No tots los qui feyen propòsit d'entregarse al servey d'aquest establiment de beneficencia, hi perseveraven. En l'any 1256, A. de Parets, qui tractava d'entrar al hospital de Sant Jaume, donantli tots sos bens y fent la acta (283) notarial d'ingrés, cambià d'opinió y un mes després los administradors de la Santa Casa, desferen tot lo actuat, retornant a Parets sa donació y renunciant a les sues promeses.

denarios. Candele sancti petri confessiones VI denarios Albergiem vici VI denarios Operi fratrem minorum vici XII denarios Captivus redimendis XII denarios.»

(281) Vo. IV, 1253, v idus Decembris: «Domui leprozorum de vico et fratribus qui ibi sunt.»

(282) Vo. V, 1256, XII kalendas Aprilis: «Notum sit Cunctis quod Ego Johannes de sancto felice de serra frater infirmus domus infirmorum Sancti Iacobi de vico et M. de nogereda infirmorum donata eiusdem domus et Ego ferrarius de podiolo Clauiger eiusdem domus, et uxor mea bernarda sani, fratres et procuratores eiusdem domus, uidentes et cognoscentes». Es lo nomenclament d'un procurador per la casa dels malalts de S. Jaume.

(283) Vo. V, 1256, kalendas Aprilis: «A. de parietibus bona et libera uoluntate in presenti cum hoc publico instrumento ob remedium et salutem anime mee ac amorem et timorem domini nostri ihesu xpi et ad honorem eius, dono et concedo et offero domino deo et beato iacobo infirmorum uille uici et domui ei conuentui siue fratribus et rectoribus eiusdem, meum corpus et omnia bona mea mobilia et immobilia habita et habenda vbique, promittens me semper diebus omnibus uite mee ibidem seruire et manere et continuam residentiam facere, et facere quicquid boni potero per posse meo. Item promitto esse ibi bonus fideles obediens et legale dicto et facto. Tamen habeam ibi uictum et uestitum secundum facultatem eiusdem loci, diebus omnibus uite mee et prouideantur mihi: insuper juro ego dictus A. per decem super eius sancta IIIII euangelia hec predicta attendere et complere et nihil in aliquo contrauenire nec aliquo facere uenire aliqua racione. Ad hec nos M^a de nogereda de oris infirma, J. de sancto felice infirmus, F. de podiolo clauiger eiusdem domus, et uxor eius Bernarda sani, fratris et procuratores eiusdem, consilio et uoluntate Berengario de sancto saluatore vicensis epdomedarii recipimus te A. predictum cum omnibus premissis in fratrem socium et beneficiatum nostrum et dicti nostri loci et promittimus tibi seruire et attendere hec omnia predicta et singula prout continetur.»

1256, V kalendas Madii: «F. de podiolo, et Bernarda uxor mea, Johannes de sancto felice M^a de nogereda de oris fratris et beneficiati domus Sancti Iacobi infirmorum per nos et dictam domum nostram et per omnes successores nostros, solimus diffinimus et perpetuo renunciamus tibi A. de parets et tuis totam ipsam donationem et promissionem quam tu feceras de corpore et bonis tuis nobis et dicte domui nostre itaquod racione... donationis et promissionis in te uel in bonis tuis aliquid decetero demandare atque exigere non possimus facientes etiam per nos et per dictam domum et per omnes successores nostros rectores dicte domus tibi et bonis tuis et super predictis omnibus finem perpetuum et pactum de non potendo. Ad hec ego dictus A^{us} de parets recipiens et aprobans antedicta soluo et perpetuo penitus diffinio atque remitto uobis predictis et domui uestre et successoribus uestris rectoribus dicte domus, totam illam donationem et promissionem quod mihi fecistis, uidelicet quod tenem particeps bonorum temporalium et spiritualium dicte domus et quod prouident mihi in uictu et uestitu et aliis mei necessariis. Tamen uobis et domui uestre perpetuo penitus absoluo diffinio atque remitto sine aliquo meo meorumque retentu.»

Lo titular de *Sant Jaume*, posat a aquest hospital, mostra haverhi devoció a Vich, com en tot Catalunya, per lo Sant Apòstol. Devoció confirmada ab nombroses anades de peregrins vigatans a Sant Jaume de Galicia (284).

Hospital des Cloquer. — Comencem a trovarlo en 1232, sots los noms de *hospitali A. de cloquerio et G. de vico* (285). Si lo fundaren conjuntament Arnau des Cloquer y Guillèm de Vich, lo nom del segón despareix en absolut tot seguit, perpetuisantse sols lo del primer.

Arnau des Cloquer, rich propietari vigatà, en son testament del 1240, declarava haverlo ell fundat en honor de Deu, de la Mare de Deu y del gloriós Sant Bertomeu, al extrém del pont de Vich. Vol que li enterrin y hi fa notables legats (286). Morí al istiu d'aquest any 1240 (287). Sa vüda Brunisenda, al testar en 1242, disposà l'enterressin en la iglesia de Sant Bertomeu, situada enfront del dit Hospital, al que legava 200 sous melgoresos per compra de possessions (288).

Lo fill, Ferrer des Cloquer, continuà la fundació paterna. Ho mostra son testament del 1244, fet ab ocasió d'anar a visitar lo sepulcre de Sant Jaume a Compostela (289) y lo legat del 1250, quan retornà

(284) Vo. III, 1242, VII kalendas Aprilis: «F. de operatorio proponens beati Jacobi disponente domino limina uisitare». — 1242, V kalendas Aprilis: J. Fogeti proponens disponente domino limina beati Jacobi apostoli uisitare. — 1242, XI kalendas Madii: G. cab de roure proponens beati Jacobi ordinanti domino uisitare. — 1246, VII idus Aprilis: F. de prato cupiens limina sancti Jacobi uisitare. — 1247, III nonas Novembris: En B. de Cabrera net de Dalmau de Castelló (vivent) senyor dels castells de Castelló, Cabrera y Voltregà, pare de Guerau de Cabrera y casat ab Gueraua «proponens disponente domino limina beati Jacobi uisitare». — 1244, II kalendas Aprilis: «Helias de plano cupiens uisitare limina Beati jachobi et quarum mor ubique regnat facio et ordino meum testamentum». — 1244, III nonas Aprilis: «P. de clotis cupiens uisitare limina Beati Jachobi». — 1244, II nonas Aprilis: «P. de cunha proponens uisitare limina Beati Jachobi». — 1244, kalendas Augusti: «P. sifre forner corporali perfruens sanitate proponens disponente domino limina Beati jachobi uisitare». — 1244, III nonas Augusti: «G. ponzeta uxor B. de calzinerio perfruens corporis sanitati propono domino concedente limina beati Jacobi uisitare.»

(285) Vo. I, 1232, XVIII kalendas Octobris.

(286) Vo. III, 1240, VIII kalendas Augusti: «A de clochario graui detentus infirmitate meum facio testamentum. Manumissores B de riera, B. de sancta eulalia, G. barrati, et B. de sancto saluatore, vicensis ebdomadarium, sine dampno aliquo eorundem. In primis dimitto domino deo eiusque genitrici uirgini gloriose animam meam ad regendum gubernandum et Corpus meum ad tumulandum in hospitali meo quod ego condidi iuxta uillam vici in capite pontis ad honorem dei et beati bartholomei.» «Item dono et dimitto modo Hospitali predicto a me hedificato ad honorem dei et beate uirginis Marie et sancti Bartholomei MM solidos denariorum malgoriensem ob remedium anime mee meorumque eciam parentum qui omnia persoluantur usque ad I annum post obitum meum et dentur M solidos in... Capella beati bartholomei et M solidos in emendis honoris dicti Hospitalis.»

(287) Lo testament de B. de Sant Hipòlit, autorisat en XII kalendas de Setembre de 1240 (Vo. III), fa un legat al «Hospitali A. de clochario condam, XII denariis».

(288) Vo. III, 1242, VIII kalendas Februarii: «Brunissendis uxor condam A de clochario graui detenta infirmate meum facio testamentum.» «Et dimitto Corpus meum ad tumulandum in Ecclesia sancti bartholomei sita ante hospitale conditum a dicto marito meo et a me in Capite pontis uille vici ubi corpus dicti mariti mei est sepultum.» «Et dono et dimitto predicto hospitali a me et a dicto marito meo condito CC solidos denariorum malgoriensem de quibus omnibus CC solidis emanant honores et possessiones ad opus eiusdem hospitalis.»

(289) Vo. III, 1244, X kalendas Martii: «F. de clocherio proponens uisitare limina beati

de son peregrinatge (290). Morí abans del 1261 (291). La família del fundador procurà augmentar les rendes de dit Hospital, segons feu la sua neboda Guilleuma de Salavert, en 1261 (292).

La hospitalaria ordre de Sant Joan de Jerusalem.— Aquexa ordre benèfica també s'instalà a Vich, hón aximateix s'hi troven senyals de la del Temple, si bé molt escasses (293). Los hospitalaris tenien a Vich una comanda. Hi aparexen com a comanadors, en 1241, Fra Arnau de Bellvehí o de Bellví; del 1242 al 1250, Fra Guillèm de Juneda; y del 1256 al 1257, Fra Berenguer des Soler.

Alguns testaments de vigatans, preceptúen la voluntat del testador, d'ésser enterrat en cementiris dels Hospitalaris. En 1247, Garmón d'Alzamora, qui llegà son castell d'Alzamora (situat en la Noguera Ribagorçana, dessota de Castellnou) al seu fill Garmón, axís ho disposà (294). Com també y d'una manera més esplicita, Berenguer de Molins en 1239 (295), puix diu, que hón siga que morís, vol lo portin a enterrar a un cementiri del Hospital de Sant Joan de Jerusalem. Sols en lo cas de que dits frares refusessin soterrarlo en cap iglesia de la Ordre, vol l'enterrin en la del lloch hón ocorregués sa defunció.

Questionaren llarchs anys lo Comanador y Convent de Santa Anna de Barcelona ab lo Bisbe d'Ausona sobre les iglesies de Santa María dels Prats y Sant Andreu del castell de la Manresana. Motiyaren les

jachobi meus facio testamentum » «Dimito hospitali quod quondam pater mei A de clocherio construxit in capite pontis ville vici Totam ipsam meam triliam tomarellam quam emi a R baldia et suis.» «Item dimito A filio meo Totum meum hospicium de capite de ponte in quo maneo.» «Et si meus isti infantes mei obierint sine prole legitima quam ad etatem perfectam non ueniant illum totum quod eis dimito reuertet dicto hospitali quod quondam dictus A de clocherio edificauit de nouo in capite dicti pontis ville vici.»

(290) Vo. IV, foli 2, 1250: «F. de clocherio patronus hospitali quondam A. de clocherio patris mei, per me et per Eligsen uxor mea.» «dono et trado ut rectores et fratres eiusdem hospitalis semper ardeant uel ardere faciant die et nocte vnam lampadem coram altari sancti bartolomei sciti in capella dicti hospitalis.»

(291) Vo. VI, 1261, VIII idus Januarii. Acta d'ingrés d'una deodata al Hospital des Cloquer: «Ad hec nos Bn. de plano canonicus vicensis ac tenens locum Aniuersarii in ecclesia vicensis Poncius de .. Clauiger sancti Petri vici et P. de ferigola rector Vicensis Albergerie habentes locum F. condám de clochario in hospitali predicto et ego F. de cuspineda sacerdos frater et rector eiusdem hospitalis de voluntate fratrum eiusdem hospitalis Recipimus te dictam Raimundam in sororem datam et porcionatam et beneficiatam eiusdem hospitalis prout superius melius et plenius continetur.»

(292) Guilleuma era filla de Bernat de Salavert y Anglesa. En son testament legà lo mas Salavert y altres crèdits al «hospitalis A. de clochario condam Auuenulo meo» (Vo. VI, 1261, III kalendas Marcii).

(293) Nos guardarém de dir que hi sigan nules. En 1260 unes cases situades «in calle montis catani ville vici» estaven «in dominio domus milicie templi que ibi recipint unum par caponum.» (Vo. VI, 1260, VIII kalendas Februarii).

(294) Vo. III, 1247, idus Martii. Testament de Garmón d'Alzamora: «dimitto et dono corpus meo hospitali iherosolimitano cum equo quod mihi dedit episcopus vicensis et cum mulo et roncino et cum omnibus meis apparamentis et armis.»

(295) Vo. III, 1239, V idus Septembris. Testament de Berenguer de Molins: «Item dimitto Corpus meus ad sepeliendum hospitali iherosolimitano vbicumque me contingat mori. Et si forte fratres dicti hospitalis Corpus meus ad sepeliendum noluerint deportare ad Ecclesias suas volo et mando quod sepeliatur in Cimiterio illius loci vbi moriar.»

questions, la donació de dites Iglesies feta a la Ordre de Sant Joan de Jerusalem per lo bisbe Ramón, confirmada per los comtes de Barcelona Ramón Berenguer III y son fill (296).

GUERRES

Conquesta de Mallorca.—Cap comarca catalana se substragué a la necessitat d'ajudar a Jaume I en sa magna empresa. Alguns tractàren de refugir la obligació de concorre personalment a la host, envianthi un substitut, mitjançant entrega d'una quantitat, que, cuidadosament s'omiteix expressar en la escriptura (297).

Feta la conquesta de Mallorca y realisat lo repartiment de terres entre los qui concorregueren a la campanya, s'observa per part de molts dels soldats y capdills, generalment poch colonisadors, una serie d'operacions de venda o d'acensament a altres persones, de les terres que'ls hi pertocava. Hu d'aquests militars, C. des Bosch, qui havia servit a la host ab 9 infants y 3 cavalls, en 1233, entregà a A. de Santa Cecilia tot quan li havia pertocat a Mallorca (298).

En lo mateix any 1233 un tal B. des Bosch comprà dels homes de Vich qui havien anat ab los Montcades, a la presa de Mallorca, les cavalleries de terra que'ls hi sigueren assignades. Qual compra lloà y aprobà la sua senyora, Garsendis, vescomtesa de Bearn (299). Aques-

(296) Vo. VI, 1261, VIII idus Januarii: «Pateat cunctis: quod Contentio fuit longus tempus Agitata inter Comendatorum et Conuentum domus sancte Anne barchinone ex una parte et Episcopum vicensis ex altera super ecclesiis sancte Marie de pratis et sancti Andree de Castro manresane quas dictus Comendator et suus conuentus dicebant Ecclesie Iherosolimitane cui dicta domus sancte Anne subest spectare cum decimis et primiciis et oblationibus ecclesiasticis et omnibus aliis eiusdem ecclesie spectantibus et in futurum spectare debentibus ex donatione Rainundi condam Ausonensis Episcopi facta Sancto Sepulcro de iherusalem... varmundo et priori Girardo et clericis eiusdem loci et successoribus eorundem et etiam ex donatione Rⁱ berengarii barchinonense Comitis et Dulcie uxoris eius et Rⁱ et br. eorundem filiorum qui predictum donum similiter fecerunt et donacionem predictam per Episcopo factam laudauerunt et firmauerunt.»

(297) Vo. I, 1231, VII Idus Martii: «R. de costa conuenio tibi P. de campo de monte rotundo, ut uadam apud mayoricas in loco tui, et ut maneam illuc XL dies: et sim in itinere eundi illuc, XX dies post festum pasce: nisi fuerit voluntas tua hoc tamen addato quam tu p. de campo possas et mitas illud quod mihi dedéris per eundi illuc, in posse unius amici nostri et tui apud barchinonam, qui deliberet mihi illud dum fuero paratus eundi apud maioricas. Et hec iuro R. de costa, atendere et complere cum tua voluntate.»

(298) Vo. I, 1233, III kalendas Junii: «C. de boscho dono et cedo tibi. A de sancta cecilia et cuicumque uelis omni tempore ad omnes tuas voluntates, totum meum locum et omnes meas poces et acciones quod mihi competerunt uel competere possunt, tamen racione meorum cabelliarum, quam acostatorum, aut racione X cabelliarum quod mihi date fuerunt in carta, tam racione pecunie, quam de carta, aut de alia: quod omnia tibi trado in presenti, cum omnibus locis, uocibus et accionibus meis et uniuersis tibi ad me in illis quoquomodo specto uel spectare debent: et est certum et manifestum, quod. ego fui in exercitu mayoricharum cum III equis falleratis et cum nouem personis, et fuerunt mihi date X cauelerias mihi, in cartis quod tibi trado. Testes Thome yspanioli C. de turre C. de clerano.»

(299) Vo. I, 1233, II Idus Madii: «Nos domna Garsendis et omnes, dono, laudo, concedo tibi b. de bosco et cuicumque uelis, omnes ipsas chauallerias quas tu emisti in insula mayo-

tes vendes son molt naturals en persones que no devien quedar-se en la Illa, per tenir los seus interessos en altra part.

Bernat y Tomàs Espanyol, pertanyents a una familia de les més principals de Vich (300), anaren a Mallorca ab la sua gent (*acostatorum*) obtingueren una alquería ab 12 jovades de terra a Canayús, en les que pretengueren exercirhi domini senyorial los Montcades, a igual que s'ha vist l'exercien en les terres que a Mallorca hi possehirren altres vigatans. Pleitejaren, y una sentencia arbitral fallà en favor del senyoriu dels Montcades (301).

A la casa de Montcada també la trovèm per Vich, en 1233, contractant y negociant, ab les propietats que li pertocaren a Mallorca, cedintles en bones condicions. Martí Guillèm li comprà tres jovades de terra a Canarrossa y dos cases en lo carrer de Sant Jaume, a cens de 1 maçmutina, y donantli mitja tasca y delme dels fruyts (302). Ab condicions similars acensà a N. A. de Santa Cecilia la alquería de Custil ab 23 jovades y 4 jovades junt a Fariza, en terme de Canarrossa, y unes altres cases al carrer de Sant Jaume (303).

richarum, de hominibus nieri qui fuerunt capcioni mayoricharum, qui acostats meus et C. de montecatano condam defuncti. Testes Thoma: yspanioli et B. de bigis et B. yspanioli.»

«Item laudo et concedo tibi et cui (*volueritis?*), ipsas cauelerías quas homines suprascriptum et tuis acostatis, in cadeu insula mayorica qui assignauerunt p. bachi suerista, b. de guad, et aliis hominibus vici parte.»

(300) La documentació de Vich del 1233 consigna molt sovint la nom de P. Espanyol.

A En P. Dach li comprà, per 5 anys, la meytat de la herma. (Vo. I, 1233, VIII Idus Junii.)

(301) Vo. I, 1233, XV kalendas Junii: «Quod nos donna Garsendis dei gratia Comitissa vice comitissa hisarnensis donna montis catani et castri ueteris per nos et per gastonem filium nostrum et per omnes successores nostros bona libera (*voluntate?*) laudamus atque concedimus tibi b. yspanioli et tuis et cui omni vilitis? totam ipsam alcheriam qui est in insula mayoricarum in terminio de canayussi in loco nominato hujor et sunt XII jouate terre qua alcherie et dicte XII jouate terre fuerunt adiudicate tibi et cui uelis et caualleriis tuis fratres tui thome yspanioli et acostatorum ut per sentenciam arbitrorum dictam namque alcheriam cum omnibus dicti XII jouatis terre et cum domibus honoribus arboribus diuersorum generum quod ibi sunt et erunt et cum montibus planis aquis ductis incultis pratis pascuis herbagis et rupibus petris lignis lignariis careriis ductibus aquarum introitibus exitibus afrontacionibus augmentis melloramentis iuribus utilitatibus cum vniuersis aliis qui dici excocitari memiri possint uel poterint aliquo tempore sicuti hec omnia melius tenes possides et tenuisti et possedisti habeas tencas possideas et expletes tu et quicunque uelis imperpetuum. Manifestum est quod dictam alcheriam et dictis XII jouatis terre etiam? terminari et piduari per barchinonensem aacrista locum nostrum tencas et gasto filii nostri in partibus uel insula mayoricarum postmodum per sentenciam arbitrorum fuerunt adiudicate.»

(302) Vo. I, 1233, XI kalendas Junii: «Domna Garssendis dei gracia comitissa vicecomitissa bearnensis et domina montecatani et castri veteris per nos et Gastonem filium nostrum et per omnes nostros Donamus et stabilimus tibi Martino Guillelmo et vxori tue Beatrice et vestris et cui uelitis III jouatas terre in insula mayoricarum in terminio de canarossa nominato loco Azenet et duo hospicia sarraineses in carrerio Sancti iacobi et sancte Marie magdalene reddendo inde per censu I mazemutinam in auro annuatim in festo pasche cum omnibus pertinentiis et iuribus et ingressibus et egressibus et affrontacionibus suis et uniuersis ad ipsas quoquo modo spectantibus uel spectare debentibus et ad fidelitatem nostram nostrorumque reddendo inde mediam tascham et decimam de omnibus expletis; hoc autem facimus exceptis militibus et sanctis.»

(303) Vo. I, 1233, III Nonas Julii: «Domna Garssendis per me et per Gasto filium et per omnes successores nostros dono tibi A de sancta cecilia ipsam Alcheriam de custil et

Aquests vigatans, possehidors de terres a Mallorca, buscaren entre los seus convehins, gent del camp que s'instalés en los conreus. D'aquí que pagesos d'Ausona passessin a Mallorca, ab condicions que suposarèm ventatjoses. En B. Espanyol contractà per sols quatre anys, en 1233, a una familia ausonesa, que devia anar a trevallar lo camp, detallantse lo que ofereix donar a quiscún d'ells (304).

Relacions posteriors ab Mallorca.—Donats aquests antecedents no podien rompres, quan menys en lo segle XIII, les relacions iniciades en la conquesta. Los mateixos propietaris havien d'ésser en certa manera los impulsors dels mercaders, si encara no's donava lo cas de que ab facilitat esdevinguessin comerciants. Nos sugereix aquesta reflexió cert document del 1232, ahont En T. Espanyol tramet robes a Mallorca en societat ab un mercader. D'altres transaccions mercantívoles ne tractàm en la secció destinada al comerç.

A més de que la administració de tants interessos com allí hi tingué la gent d'Ausona, implicaren la tramesa d'agents y procuradors per administrar o liquidar interessos. Hu de tals, En Montral, hi fôu tramés en 1233, per lo vigatà Lobet, a fi d'administrar los molins y cases que tenia a Palma (305).

Vigatans a la conquesta de Valencia.—D'alguns testaments del 1238 resulta provada la cooperació personal dels vigatans en tan pa-

sunt XXIII jouate terre cum domibus, etc. Item donamus IIII jouate terre apud ferizam cum domibus etc. et sunt hec in termino de cana rossa reddendo inde in uita tua mediam taseham et decimam integram in panis et uini et olei et post obitum tuum de medietate dictorum honorum reddatur ipsi quibus dimiseris uel cui mediam taseham et decimam integram et de alia medie taseham integram et decimam expletorum panis uini et olei: et possis accipere et conducere ipsam aquam que discorit de ipso fonte de aistorcl ad tuam alcheriam et honorem quam uolueris: et hec possis uendere dare alienare et impignorare cui uolueris exceptis militibus et sanctis. La propria Garsendis en lo mateix dia donà a En Santa Cilia, a cens, «quasdam domos nostras in ciuitate mayoricharum in carreria Sancti iachobi».

(304) Vo. I, 1233, X kalendas Aprilis: «F. de Mas nou et vxor mea Ermessendis et filie nostre Marie et F., conuenimus tibi B. ispaniol et cui uellis, ut tecum maneamus a primo festo pente costes usque ad IIII annos in eodem festo: et conuenimus tibi, ut simus tibi fideles in omnibus, et bonus, et laboremus bene, et faciamus omnia tua negocia apud mayoricham: et si infirmabamus, emendemus uobis omnes dies quos defficereimur post dictum terminum. B. yspero'e conuenio uobis dicti, ut donem uictum et uestitum, et donem tibi dicto f. et vxor tue Ermessendis et Marie, VIII quarterias ordeï per solidata et seminem uobis I quarteriam ordeï uestro seminario: et donem tibi annuatim I tunicam de panno ylerde. et inter II annos I capam de lerideg, et I camisa et I brages de lino, et aliam de stopa cum bragis et sotulares, et solas cente. quot sint tibi necessarias in meo negocio: et tibi dñete Ermessendis, per uestitu, I tunicam annuatim de lerideg, et I camisia lini, et aliam stoppe, et II seuenas, et I brial de lini, annuatim, et calciam:entum quantum opus sit tibi in meo negocio, et filiabus uestrijs singulas gonelas annuatim de leridec, et singulas camisas et sotulares et solas quas opus sint eis: et colam uos sanos et infirmos omnes, et reficiatis mihi dies quos defficietur: et si infirmitatem magnam habbueritis, donemus uictum: et si uxor tua noluerit ire illuc de ipso quam ea pro si: et intus istum terminum non possitis facere alium dominum nisi me. Et iuramus. Ego dictus f. et vxor mea Ermessendis et filiam nostram Mariam ubi atendamus hoc quod tibi promisit et simus tibi fideles.»

(305) Vo. I, 1233, Madii: «B. lobet, eligo et constituo te B. de monteregali, certum generalem procuratorem et deffensorem super omnibus molendinis et domibus quas habeo apud mayoricas, quousque ueniam et uadam apud mayoricas, uel faciam inde aliam uoluntatem uerbis, aut testamento, uel carta. Testes G. de mata J. de uila rescat et b. montecatani.»

triòtica empresa (306). L'establiment de vigatans per diferents llocs de València, pot seguirse, cercant y tenint a la vista documents del segle XIII del arxiu reyal; com la concessió a Guillèm de Vich de 4 carniceries a la plassa de Gandía (307). Prò no és tasca fàcil la que indiquem.

La participació de la Seu de Vich a dita conquesta li valgué de Jaume I bens a València, com lo castell de Sagara y les *alqueries* de Murvedre, que pogué cambiar lo Prelat, en 1246, ab lo castell y vila de Sallent y lo Castell Nou, prop d'aquest. Algunes cases a València possehí, desde llavors, aquesta mitra fins època moderna.

Allistament militar en 1250 — Esteve, militar, allistà a Vich, per 9 setmanes, a Guillèm Aguller, sense dir per quina host. Promet vestir-lo, calçar-lo, cuidar-lo bo y malalt y donarli 60 sous melgoriosos. Si volia seguir per 15 dies més en la sua host, li ofereix de paga 6 diners diaris (308).

Guerra ab França y ab la Iglesia.—En la renombrada guerra del 1285, no tots los vigatans comparegueren al exèrcit reyal feta la promulgació del usatge *Princeps namque*. Contra los pochos que no hi anaren, manà després, lo Rey, obrir enquesta o expedient d'averiguació, oposantshi ab energia, lo Bisbe de Vich, lo Batlle del Vescomte de Bearn y alguns pròcers de la vila, logrant entre tots evitarho.

Mort lo rey Pere lo Gran, la fidelitat dels vigatans torna a manifestarse ab la obligació que contragué lo Comú, de pagar sou a la gent de Vich, que, en juliol de 1286, anà al exèrcit d'Anfòs II.

COSTUMS DIVERSES

Contractes matrimoniais: matrimoni de paraules.—Un curiós escrit, presenta lo matrimoni contret per promesa formal davant d'un testimoni, pronunciant les paraules «jo't dono lo meu cors per marit»; «jo't

(306) Vo. III, 1238. Testament de *?* «volens ire in exercitum valencie domino disponente. Quia mors ubique regnat» (III idus Octobris). — Testament de G. Barrat «vado valenciam et faciam unum testamentum» (III idus Octobris). — Testament de *?* «disponens ire exercitum valencie» (V kalendas Novembris).

(307) Registre 17, foli 114. A. C. A.

(308) Vo. IV, 1250, V kalendas Octobris: «G. aguler promito me manere tecum Stephano milite, a festo sancti michaelis septembris proxime usque ad VIII septimanas sequentes et completas, et faciam interim tuum decens mandatum, et sequar te ubi uolueris, et ero tibi bonus, fidelis et legalis dicto et facto, et tu dabis mihi uictum et calciamentum infra dictum tempus: et si forte infirmaretur infra dictum tempus, et colas mihi de meo, et dabis mihi per solarío XXX solidos malgorienses: ad hoc, ego dictus Stephanus miles, predicta recipiens, promito tibi dicto G. aguler, bonum facere siue malo, et recognosco et fateor mihi tenere et habere in comandam a te dicto G. aguler LX solidos malgorienses quos LX solidos et dictos XXX solidos promito tibi et cui velis soluere, reddere et paccare, sine omni placito, questione et alongamento, in capite dictarum VIII septimanarum: et si forte tu michi ultra dictum tempus scilicet VIII septimanas, perlongare uolueris, dictos omnes denarios per XV dies promito tibi dare cotidie, VI denarios pro tuo salario, et uictum et predictos omnes denarios soluere in termino dictorum XV dierum.»

«dono, si Deu vol, lo meu cors per muller». Se mogué causa, puix ell refusà cumplir la paraula donada (309). Desconexèm la sentència.

Lo vot de castetat paccionat entre los cònjuges.—Es exemple del sentiment cristià del segle XIII, la estipulació de la castetat contractada entre marit y muller, y fent tots dos vot de servarla (310).

Dret consuetudinari a Ausona.—Totes les comarques catalanes solien tenir son dret consuetudinari propi, no escrit, prò servat en pràc-

(309) Vo. VI (paper solt), 1261, II nonas Madii: «In presencia me G. de plano scriptoris jurati sub P. de ayreis publici vicensis notarii et testium infra scriptorum scilicet Bg. de pause et Gerardus coqui; venerunt G. coqui et G. de pontarrono procuratores Beatricis filie A. de pontarrono, coram Michaelae des pujol vicensis canonico et iudice delegato domino vicensis Episcopo in causa matrimonii qua vertitur inter dictam beatricem et dulcetum pelliparii: et dicti procuratores adduxerunt olibam de corcò filiam Altii et Marie de cutina condam, quam uoluerunt producere in testem in dicta causa, rogantes dictum iudicem ut eandem reciperet in testem in dicta causa, ob hoc, quam dicta oliua erat Aduena et morabatur cum domino Barchinone et dicebat se iam stesisse in villa vicf racione dicti testimonii per III epdomedas et Amplius, et nolebat ulterius immorari propter timorem domini sui, et quam timebant dicti procuratores de morte predictæ oliue, uel de Absencia diuturna: et dictus iudex dixit, quod eam non reciperet, eo quam Altera pars erat Absens et nolebat uenire: vnde dicti procuratores supplicauerunt mihi dicto scriptori, quod de hoc facerem publicum instrumentum et etiam reciperem ab eadem confessionem ipsius cum iuramento super matrimonio antedicto: vnde ego presentibus, videntibus et audientibus, petro de ferigola et petro de alibergo scriptoribus juratis sub predicto petro de ayreis publico vicensis notario, recepi iuramentum et confessionem Oliue predictæ, cuius dicta sunt hec: oliua predicta jurata dixit: quod in mense julii proximo uenturo (sic) non recordatur de die erunt duo anni elapsi, quod predictus Dulzetus pelliparius Intrauit de nocte, post pulsacionem campane quod dicitur sein de ladre, in domibus A. de pontarrono scilicet in porticu predictarum domorum, et ibi dixit predictus Dulzetus eidem beatrix: «ego dono uobis meum corpus in maritum» et dicta beatrix dixit eidem Dulzeti «ego dono uobis, si deus uult, meum corpus in uxorem» et de hoc oculari fuerunt interrogata qui erant presentes, et dixit quod ipsa testis, et predicti duo contrahentes tamen. Item dixit, quod tempore precedente circa unum mensem postquam hoc interuenerant inter predictos contrahentes, similiter de nocte, post pulsacionem predictæ campane, iuxta portale de sacario predictarum domorum, dixit idem dulzetus eidem beatrix, eadem uerba, scilicet: «ego do uobis meum corpus in uirum» et dicta Beatrix dixit eidem Dulzeti «ego do uobis meum corpus in uxorem»: de die non recordatur: quod erant presentes dixit quod predicta testis et predicti contrahentes et p. de manso, qui jacebat in quedam lecto, et poterat hoc audire: tamen testis predicta nescit si hoc audierat, tamen bene poterat audire: interrogata si aliud sciret eius dixit non. Et ita hoc redegi in publica forma. II nonas May Anno domini M^o CC^o LX° primo.

«Item dixit quod quadam die, hoc anno tamen de certo tempore non recordatur, dum dicta Testris esset barchinone, inuenit p. A. et quesituit ab ea de matrimonio predicto et ipsa dixit ea, quod superius posita sunt: et idem p. A. rogauit eam ne uentret vicum ad faciendum Testimonium super dicto matrimonio, et promisit ei capam. Item dixit quod postquam Dulzeto predictus Affirmauerat filiam G. de pinu, dicta Testes inuenit eum apud vicum et dicta Testes dixit ei: «uultis habere II vxores» et ipsi minatus fuit eidem ne faceret in matrimonio sepe dicto: circa eum aliquod. Testes.»

(310) Vo. VI, 1261, II kalendas Januarii: «Guillelmi de colle de parrochia sancti Andree de lanars de uoluntate et assensu expresso tui Geralde uxoris mee promito et facio uotum domino deo quod tenam et seruam castitatem diebus omnibus uite mee: ita quod unquam a modo non accedam cum te uel cum aliqua alia, ad copulam carnalem. Item ego predicta Geralda de colle de uoluntate et assensu expresso tui Guillelmi de colle mariti mei promito et facio uotum domino deo quod tenam et seruam castitatem diebus omnibus uite mee: ita quod unquam a modo non accedam cum te uel cum aliquo alio ad copulam carnalem. Ad maiorem etiam firmitatem nos ambo per deum super eius sancta IIII^{or} euangelia predicta hec omnia et singula atendere et seruare diebus omnia uite nostre et non contra uenire aliqua racione.»

tiques y fins actes públics. No parlèm en termes precisos, per quan lleys escrites hi hagueren en determinats territoris catalans.

Ahont més se nota aqueix dret consuetudinari, era entre la gent pagesa, puix les pràctiques s'atempaven a les condicions especials del clima, producció, riquesa pública y població territorial. Dites costums, en la terra d'Ausona, venen consignades en alguns documents ab lo nom de «costums de la vila de Vich» (311) y en altres escrits, «costums del Capítol de Vich» (312).

Despesa dels presoners reynals.—Sembla natural que la pagués lo Rey. Prò Jaume I estava freturós de diner, y no podia cumplir ab exactitut les sues obligacions. Per çò Guillèm des Brull qui acredita va 650 sous barcelonesos per haver tingut pres al jueu Isaach de Palafolls, en 1255, procurà cobrar del propi Palafolls la mentada suma, no dexantlo en llibertat fins que la hagué pagada (313). La mateixa pràctica se torna a registrar en 1259, ab un home de Manlleu, detingut per En P. des Quadres, llochtinent del veguer (314).

Lo dot de la muller.—Era indispensable, un bon dot en la dona pera casarse. Per falta de dot, molts matrimonis se malograren.

En 1262, Elissenda Cortés havia contret compromís de matrimoni ab Ramón Basset de Caldes: un de sos parents prometé al futur espòs que se donarien a Elissenda 325 morabatins y 100 bisancis per part dels demés parents residents a Vich. Mes aquests no hi anaven depressa y lo matrimoni tampoch tirava avant. Lo parent qui ho havia ofert, requeri als demés, efectuassen la entrega del diner en concepte de dot y exovar. Sembla deduirse del document que dita suma li era donada, voluntariament y ab la mira de portar a terme un bon maridatge, mes no per obligació (315).

(311) Vo. V, 1256, XII kalendas Junii. «Et non possim interim uos inde eicere racione consuetudinis ville vici nec aliquo alio jure uel racione.»

(312) Vo. VI, 1259, VI kalendas Junii: «et si infra dictum tempus in expletis dicte parrochie venerit grando pausetur inter me et te ad consuetudinem Capituli vicensis». La fórmula més general en aquest cas concret, emperò, era la següent: «Et si interim ibi venerit grando pausetur inter me et te ad cognitionem prohorum hominum dicte parrochie.» (Vo. VI, XV kalendas Julii 1259.)

(313) Vo. IV, 1255, VI Idus Decembris. «G. de brulio: in ueritate profiteor et recognosco me habuisse, recepisse numerando a te yssacho de palafols, judeo, DCL solidos barchinonenses de duplo, racione illius debiti quod mihi debet dominus Rex, per quo ceperam te, et tenni captum, quousque mihi soluisstis Sexcentos quinquaginta solidos antedictos: renunciando exceptioni pecunia non numerate.»

(314) Vo. VI, 1259, II Idus Februarii. «A tapier de parrochia de manleuo debeo tibi P. des quadres tenenti locum P. de nilarii accuto vicarii domini Regis XX solidos vicensis de quaterno racione expensarum quas in me uel per me fecisti dum me tenuisti captum. Tali etc., in festo pente costes proximo uenturo: et si per his etc., et hec juro etc., et etiam facio tibi in presenti homagium per predictis me tibi hore et manibus comendato.»

(315) Vo. VI, 1262, IIII nonas Augusti. «Venerabili et dilecto amico Bn. cortesii, Rⁱ de gallinaris, Gⁱ cortesii, Pⁱ muntaner, P. riuipulli, et G. de insula, ciues vicensis, Salutem et dilectionem. Sciatis quod nos collocauimus cum marito Eligende neptem uestram, filiam P. cortesii condam, fratris uestri, scilicet, cum R. basset filio A. basset de carlis, qui est de melioribus hominus eiusdem ville, et est satis diues, et promissimus sibi dare

Dels inventaris de bens aportats per la muller al contraure matrimoni, és interessant hu del 1255, que mostra prou exactament, lo que constituïa lo mobiliari d'una casa de gent d'humil condició (316).

Costums incestuoses.—Diu en prò de la moralitat vigatana los pochs eximplis de costums incestuoses. Anotèm que'n fôu acusat, en 1257, l'argenter juheu Samuel: no comprobada la acusació, se'l absolgué sense pena (317).

Divisions de bens entre mare y fill.—Molt solemniament la practicaren los senyors del castell de Munter, del mas Coma de Tona y del delme de Vilatorra, Dona Berenguera de Riera y son fill Bernat de Riera. Fôu feta en presencia del Bisbe d'Ausona, d'Eximen, batlle de la Comtesa de Foix, y de molts altres personatges (318).

Fratricida absolt per 10 morabatins.—La administració de justicia seguïa a Vich les mateixes vies que per tot arreu: los delictes se redimien ab sumes pecuniaries. A Pere Febrer, vehí de Torroella

in dotem et exouarium nomine uestri, CCCXXV Morabatins, et C bisancios per uestibus, et de hoc obligauimus nos inde sibi cum carta, de qua mittimus uobis translatum. Et scitis, quod dictum matrimonium non potest celebrari in faciem ecclesie, donec nos transmiseritis dictum exouarium quod nos ei promissimus nomine uestri. Qua propter, rogamus uos sicut possumus, quatinus quam eicius potueritis, mitatis nobis dictum exouarium: quare sciatis per certo, quod dictus R. basset non uult ipsam ducere in faciem ecclesie quosque habuerit predictum exouarium: tamen iam factum est matrimonium inter eos per uerba de presenti, sic quod non potest modo aliquo segregari. Preterea sciatis, quod ipse duxit ipsam in uxorem magis amore uestri et propter spem quam in uobis habet, quam alia de causa: et sciatis per certo, quod, si ipse uoluisset duxisse uxorem, in barchinonam, ipse inuenisset eam de bonis hominibus eiusdem ville, cum DCCC morabatins: et hec dimisit, propter spem quam in uobis habet; unde Rogamus uos, quod hoc taliter faciatis, quod spem quam ipse in uobis habet, possit fiducialiter obtinere. Et de hoc quam eicius poteritis nobis si uobis placet, certitudinem transmitatis. Et ut presentibus litteris per nos fides pleniorum habeatur eas per manum publici scriptoris redigi fecimus in publicam formam.

(316) Vo. IV, 1255, VIII kalendas Decembris. «G. pascual recognosco et fateor tibi G^o ponzete uxori mee quod in tempore quo ego duxi te in uxorem erant in hospicio tuo arcamenta scilicet VI guasaguas et V coopertoria et I culcitram et III capusalia et III mapes et XII toulous et VIII linteamina et III saglits et II morters de coure et I patella et vna cassa et II ferres de foch et I capfoguers et I callcta et III peroles et VIUI atauts inter magnas et puruas et I caxam et III cups et I folador et V tonas et III barrils et XVI sextaria uini et IIII porias et I par bouum et vnam uacam et preparamenta laboratores et illam partem quam habeo in vna uaca quam tenet per me P. de cumba de medalia et IIII dotzenes de panno lineo: et hec omnia recognosco quod sunt de te dicta Ponceta.»

(317) Vo. V, 1257, XVII kalendas Aprilis. «Nos Bn. dei gracia vicensis Episcopus bona et libera uoluntate per me et omnes successores meos soluo remitto et perpetuo penitus diffinio tibi Astruc argenter, et filio tuo Samuel, et uestris et cui uelitis, omnes questiones demandas et acciones quas contra nos usque hodie mouebamus uel mouere poteramus, racione illius incestus infamie, de qua tu dictus Samuel fuisti infamatus, scilicet, quarum dicebatur quod tu habueras rem cum quadam asina, per quo nos fecimus inquisitionem et inquisiuimus contra te; quibus factis non potuimus inuenire quod de hoc esses in culpa: unde absoluius inde te et tuos successores: facientes per nos et nostros super predictis omnibus et singulis, finem perpetuum et pactum de iam non petendo.»

(318) Vo. IV, 1250, XVII kalendas Octobris. «Donna Berengaria de rieria, uenio ad diuisionem tecum B. de rieria filio meo, et berengarii de rieria condam mariti mei, de omnibus honoribus et possessionibus quod fuerunt dicti patris tui, et aliis nostris ubicunq; sint, longe uel prope, in presencia B. dei gracia vicensis episcopi, et Exameni bajuli domne comitisse, et aliorum multorum: in qua diuisione positum fuit castrum de munter, cum omnibus pertinen-

y súbdit de la mitra de Vich, lo bisbe Bernat l'absolgué del delict de fratricidi, mitjançant 10 morabatins (319).

Los testaments dels vigutans.—Al atorgar testament se solia comensar manifestant la circumstancia dins la què lo feya lo testador, çò és. si estava en plena sanitat, o be detingut al lit de mortajal malaltia, o bé perque anava a empendre un viatge a tal lloch (320). Seguidament nomenava los executors testamentaris, y prous vegades indicava en quin cementiri volia l'enterressiu (321), cementiri que, après resultava ben lluny del lloch de la defunció. D'aquí donchs, que lo trasladar cadàvers per camins públichs, no era gens fora d'us en lo segle XIII. Se continuaven los llegats a iglésies y obres pïes, no mencionantse quasi may, en Vich, al senyor temporal (322). Emperò, era costúm distribuir bens a parents y amichs, atorgantse importancia, a dexes de vestits y robes d'us comú: circumstancia que porta involucrada certa pobresa comarcal; fretura de diner y poques necessitats.

clis et tenedonibus, et honoribus suis, et mansus de cumba, qui est in parrochia de tona, cum omnibus tenedonibus et pertinentiis suis, et omnes comparaciones quas facile fuerunt den coqala in toto castro de tona, quam partem dictus B. accepit sicut superius est notatum. Ad aliam partem, positum fuit quicquid aliud habebant et habere debebant, honores, domos et omnes alias possessiones, sensus, redditus et peruentus, et declinam de uilla torta, et omnes alios honores vbicumque sint, tamen in uilla uici, quam in cunctis aliis locis, et omnes uexellos nini propter domos maiores in quibus habitamus, quod remanent induise inter me et te insimul: hanc autem ultimam diuisionem, accipio ego dicta berengaria, cum tota mea parte omnium bonorum nostrorum: et si Berengaria uxor tui dicti bernardi, racione sponsalicii sui, ad heret in parte quod mihi assignata est, uel in partita, totius partis illud totam quam haberet in dicta mea parte uel partita tocus parti, is haberet totum in tua: tu dares mihi tantum de parte tuam, quantum ipsam haberet in mea racione sponsalicii: hoc autem facio saluo sponsalicio meo in tota mea parte dicti diuisionis.

(319) Vo. IV, 1254, III nonas Junii: «B. dei gratia vicensis episcopus, per nos et per omnes successores nostros episcopos, absoluius et perpetuo penitus diffinimus sine aliquo, meo meorumque successorum retentu, tibi p. februaris homino nostro ac filio bernardi februaris de terminio nostri castri de turriceffa, et tuis, totum illud homicidium quod tu fecisti de ferrario fratre tuo condam, et totam penam quam tibi pertinebat racione dicti homicidii, et omnem demandam et acciones ciuiles reales ac criminales quas nos possumus facere contra personam tuam et contra bona tua faciendas etiam per nos et nostris successores super homicidia et aliis premissis tibi et tuis, finem perpetuum, et pactum de non petendo. Quod quidem etc. Propter hoc autem nos a te concedimus recepisse X morabatinos bonos in auro.»

(320) Vo. III, 1241, XVIII kalendas Octobris: «F. de Colle proponens uersus insulam Mayoricharum disponente deo transfetare corporali et perfruens sanitate et c. meum facio testamentum.»

(321) Vo. III, 1244, III kalendas Julii. Testament de Pere de Malla, de Grions: «Dimitto Corpus meum ad tumulandum, vbicumque me mori contingat, in Monasterio sancti saluatoris de breas.—Vo. IV, 1251, VIII idus Martii: «Item ego dictus Bernardus de sallisforis eligo in presenti sepulturam mei corporis in cimiterio dicte Beate Marie stagni itaquod vbicumque ego moriar in catalonia meum corpus conuadatur et sepeliatur in cimiterio antedicto et hanc meam uoluntatem mutare a modo nunquam possim.—Vo. V, 1257, III idus Octobris: «A coqui ciuis vicensis promito uobis I. de sala ciui barchinone quod si uos in reuersu istius presentis uaticii quod modo proponitis facere in ceciliam, aportaueritis siue feceritis aportari ossa B. condam de sauassona ego statim cum fueritis barchinone dabo uobis DCC solidos barchinonenses.»

(322) Encara que poch usual n'hi ha alguns casos com lo del Vo. III, 1251, XIII kalendas Februaris, testament de B. Batlle: «dimitto domme comitise de bearno de qua multa bona habui et habeo CCC solidos de duplo.»

Lo marit no acostuma oblidar al fill que pogués nàixer després de sa mort. La llegítima paterna reb lo nom de *fratescà*.

Hi han alguns, no molts, testaments sacramentals.

Lo perill en los viatges a Ultramar no s'escapava als interessats. Existexen bastants testaments autorisats abans de la partida llur (323). Alguns d'ells son redactats ab tanta senzillesa y parquedat, que mostraran precipitació en qui los feya (324).

Robes de vestir.—Dintre la gran importància que té l'estudi de la indumentaria del segle XIII, resulta una nimietat aplegarne unes engrunes, que emperò, seguint nostre plan, no volèm menyspreuarles.

Com a robes usades per los homes, havèm trobat: sobretúnica de blau de Xalà (Vo. III, 1250, III idus Sept.); túnica d'estamenya forta y pilosa; túnica o garnatxa d'estamenya forta, prima; capa manegada; capa de *presset* vert; calses blanques (325); *gunyò* o camisol *ferrí*; capell ferrí (326).

Robes usades per les dones: sobretúnica d'estamenya forta ab pells de cabrit; sobretúnica de roseta; túnica d'estamenya forta, pilosa (327); túnica d'estamenya forta, blava de Sant Amer o també de grana; túnica de sartzil; capa d'*aració* de Lleyda (328); capa ab pells de bè; capa de *crexaló*; capa de bifà; clàmide de *presset* vert ab sendat (329); garnatxa d'estamenya forta; brisall o brisat de fustani (330).

Lo general ús de les pells en les indústries sumptuaries, pot traslluirse ab lo comerç que a Vich se feya de les de conill, presentantse com a gran traficant d'elles, en 1256, En Tomàs de Sala (331).

(323) Com a mostra valga lo testament de Miquel fill de Joan del Vallès, fet en 1248 (III nonas Novembris), al partir per Marrochs (V. III).

(324) Vo. VI, 1249, XII kalendas Octobris: «A de comdali dono inperpetuum tibi Brunisende filie mee ad omnes meas voluntates, quicquid habeo vel habere debeo sine mihi competit aut competere potest aut debet, si tamen obierit in presenti iurisco, quod, deo dante, propono facere apud tunc: hoc autem facio salvo iure Eligendis uxoris mee.»

(325) Vo. III, 1242, VII kalendas Aprilis. Testament de F. d'Obrador: «meam capam de bruidis» «tunicam de stamini forti piloso» «unam capam de presseto uiridi» «tunica uel garnatxia de stamine forte primo sine penna» «meam capam manicatam et meum supertunicale nouum et meas caligas bianchas.»

(326) Vo. VI, 1261, XI kalendas Augusti: «A de tennis recognosco et fateor me accepisse et tenere in comanda a te Bg. de vilarnad I gunio siue camisol ferrí quod tibi est obligatum a me per XXX solidos monete barchinocense de terno. Item confiteor a te recepisse in comanda unum capell ferrí quod est tuum.»

(327) Vo. III, 1245, II kalendas Septembris. Testament de Ferrera Roquetas: «meam capam cum pellibus agnorum» «meam tunicam de stamine forti piloso» «meam capam de crexalo» «supertunicale de stamine forti cum penna de cabrits.»

(328) Vo. III, 1242, IV kalendas Marci. Testament d'Ernestsendis Geralda: «meam tunicam de stamine forti blauo de sancto amerio et meam capam de aracio de ylerda et alias uestes meas minutas et totum meum linum.»

(329) Vo. III, 1249, idus Octobris. Testament de Na Eligendis: «supertunicalem de roseta, et meam clamidem de presseto uiridi cum sendato» «capam de bifa et meam tunicam de sancto omerio et meam garnatxiam de stamine forti.»

(330) Vo. III, 1248, XIV kalendas Decembris. Testament de Berenguera: «unum supertunicalem unas sabatas unam sauenam» «unum brisat de fustani» «unam duodenam panui linei et unam flassatam et unum capussalem et tria linteamina.»

(331) Vo. V, 1256, III idus Novembris. Dós crèdits d'En Sala per dit concepte en una

Déutes per la vanitat.—Sempre ha tingut deplorables resultats, l'afany d'ataviarse bellament per als qui volien sobressortir en societat. Compres d'obgectes sumptuaris son fetes per particulars, a flar: prò lo venedor n'exigia acta notarial. Guillèm des Brull, en 1262, adquirí una pluma blanca valent 37 sous barcelonesos, y no pagantla, hagué de buscarse fiador, qui, juntament ab ell, respongués de dita pluma (332).

Pau entre bandolejants.—L'esperit de venjança és la característica de totes les bandositats. Y quan un particular venia a pau ab altre que li hagués ocasionat algún dany, solia ferse constar dita pau, en document notarial. En Tapier de Manlleu, fôu posat a mans de la justícia per En Bernat de Sant Hipòlit, qui, en tal ocasió, lo ferí en lo cap y bras. Tapier absolgué de tota rancunia a En Sant Hipòlit y als seus (1259), y promet no dampnificarlo (333). En 1261, B. de Pinosà, vigatà, en nom propi y dels seus germans y amichs, perdonà als germans Torra, parents y valedors, de quantes querelles tingué contra d'ell per rahó de sa captió y dany subsegüent (334).

Cavalls empenyorats.—Los cavalls, en les ocasions premioses, s'empenyoraven, abundant aquesta mena de contractes. Bertomeu de Tornamira entregà en tal forma, son cavall *laur balzá*, en 1231; per 300 sous, no havent de rebre indemnació, si era mort per causa de guerra. Fôu pactada la sua alimentació, çò és, que li donassen 2 quarteres vigatanes, entre 5 nits, meytat ordi y meytat espelta (335).

mateixa data; hu d'ells, té lo preu consignat en sous barcelonins: «debeo tibi Thome de sala CXX solidos barchinonenses de duplo racione pellium cuniculorum» y l'altre en sous vigatans: «..... debeo tibi Thome de sala XXXV solidos monete curribile vicensis de quater no racione pellium cuniculorum».

(332) Vo. VI, 1262, XIII kalendas Augusti: «G. de brolio et R. de miromis et quisque in solidum dehemus tibi Bn. de palatio XXXVII solidos barchinonenses de terno racione vnus penne albe quam a te emimus ad opus mei G. de brolio; et Renunciando etc. Tali etc. in festo sancti Michaelis septembris proxime venturo.»

(333) Vo. VI, 1259, II Idus Februarii: «A tapier de parrochia manleuo non coactus immo liber et absolutus non ui nec aliqua seductione inductus immo gratis consulte et ex certa sciencia per me et meos Soluo et perpetuo penitus diffinio sine aliquo meo meorumque retentu vobis Bn. de sancto ypolito et uestris omnes ranchores et querimonias quas a vobis usque hodie habebam uel habere aut mouere poteram racione captionis quam de me fecisti et racione vulnerum a quas michi intulistis in capite et in brachio et quare misistis siue tradidistis me in posse vicarii domini Regis. Ita quod racione predictorum vobis uel bonis uestris aliquid unquam a modo demandare atque repeteri non possim aliqua racione faciens etiam per me et meos de predictis omnibus et singulis vobis et vestis finem perpetuum et pactum de non petendo.»

(334) Vo. VI, 1261, kalendas Aprilis: «B. de pinosa habitator uille uici per me et omnes fratres amicos meos presentes Soluo remito diffinio ac penitus relaxo vobis P. G. et Bn. de turri fratribus et omnibus Amicis parentibus et ualitoribus suis, omnes questiones demandas et querimonias, quas a vobis usque hodie habebam uel habere aut mouere potueram contra nos racione illius captionis, mali et dampni, quam uos intulistis et dedistis mihi: faciens per me et omnes amicos meos et fratres et consanguineos vobis et uestris, super predictis finem perpetuum, et pactum de non petendo.»

(335) Vo. I, 1231, Pridie idus Septembris: «Bartholomens de tornamira impignoro tibi F. de colle ipsum meum equum laur balzá per CCC solidos de duplo. Tali pacto, ut ipsum equum possis equitare per totam ausoniam: sed si dictus equus mortem sibi uenerit racione armorum, non tenearis mihi restituere illum, nec ego tibi dictos denarios; sed si eidem mors

Arnau de Cabrera, en 1257, al empenyorar un cavall de pel sauro, per 200 sous, adjuntà al cavall lo seu escuder (336).

Contractes d'inquilinat.—Son dels que més escassegen. En un del 1257, se detallen les habitacions de que's composava la casa llogada: cuyna, sala, cambra y estable. La última expressió del *confort*. Se contractà per 6 anys, entregant de lloguer 20 sous per Nadal (337).

Prestacions de censos.—Al iniciarse lo segle XIII, era vigent a Vich una concordia feta en 1198, per la que, los propietaris tenien obligació de pagar al Bisbe per lloisme, lo terç de les cases y solars que estaven sots senyoriu de la Mitra.

Les anyals prestacions feudals o enfiteotics, revestexen a Vich, les formes més variades. Son més usuals, les d'un parell de capons, o de gallines, o de perdius, o d'una dotzena d'ous. No ho son ja tant, les d'un parell de todons (338), o de pollets (339), o d'anechs (340), o d'un quartà de pebre (341), o de palla, llenya y caldo (342), o de cera,

uenerit sine armis, tenar tibi et cuicumque uelitis restituere dictos CCC solidos et etiam tencar tibi de minus falimento; etiam de cibaria dicti equi. Et hec do tibi in me et in omnibus rebus meis mobiles et immobiles sed tu dones dicto equo inter V noctes II quartarias ad mensura vici? sec medium ordeí medium espolte.»

(336) Vo. V, 1257, II nonas Septembris: «A. de capraria debeo tibi Bn. de plano clerico vicensis CC solidos barchinonenses de duplo racione mutui. Tali etc. in festo Sancti Michaelis septembris proximo uenturo: per quibus in presenti obligo et trado tibi, ipsum meum equum de pilo sauro, quod usque ad dictum terminum, cum suo scutifero, comedat et expendat super se, et tu possis eum equitare ubicumque uolueris per ausonam; et etiam a dicto termino in antea, possis eum vendere, obligare uel impignorare, per dictis CC solidos, si eos tibi in dicto termino non soluero prout superius dictum est: et si per his etc. Fideiussores P. de subirats, Eymericum de galizans, et G. de capraria de uico, qui tenantur tibi, interim et postea de morte et minus falimento, dicti equi, et de redimere eum in dicto termino quidquam per toto.»

(337) Vo. V, 1257, X kalendas Septembris: «R^a de angulo uxor Bn. condam de angulo et filius meus G^{us}, in presenti, cum hec publico instrumento, locamus tibi Bg perb et cui uelis, a festo Natalis domini proximo uenturo usque ad VI annos continue sequentes et completos in eodem festo, ipsas domos nostras majores, quas habemus in uilla uici iuxta domos Bn. andree in dominio domini vicensis Episcopi, uidelicet, coquinam et Salam et Cameram et stabulum totum. Tali pacto quod tu dones nobis uel illos quibus nos uoluerimus singulis annis dictorum sex annorum, per locatio dictarum domorum, XX solidos barchinonenses de duplo in festo natalis domini, et nos non possimus inde te eicere infra dictum tempus, nisi racione vendicionis, uel proprii habitagii.»

(338) Vo. V, 1257, kalendas Octobris. Bernat Mauri, al posarse sots la salvaguarda dels Vescomtes de Bearn, ofereix donarli «annuatim vnum par todonum in festo natalis domini».

(339) Vo. VI, 1261, XVI kalendas Madii «per censu vnum par pullorum annuatim».

(340) Vo. VI, 1259, XI kalendas Madii. Una pessa de terra a Santa Eugenia de Berga «in dominio sancti Petri uici et Ponci Gⁱ de turricella qui ibi accipiunt annuatim tres Anceres et vnam pernam carnia salse ad pondus eiusdem parrochie».

(341) Vo. VI, 1259, LV kalendas februarii: «dare annuatim in omni uita mea per censu vnum quartorum piperis in festo sancta Marie mensis februaris».

(342) Vo. II, 1240, III nonas februarii: «Ego P. de sancta eugenia et domna Brunissendis uxor mea. Nos ambo insimul bona et libera uoluntate per nos et per omnes etc. vendimus tibi F. venrelli de tonna et uxori tue Marie et nestrís ac cui uelitis in perpetuum Omnes illas duas iuuas et vnum faxium pulce et aliud faxium lignorum et vnam Ollatam Caulium que omnia annuatim accipimus et habemus et accipere et habere debemus in nostro Manso uenrello.—1242 (V. idus Junii). «In pace per censu annuatim Mediam quarteriam frumenti et vnam jouan et vnam traginam de asino uel de someria et vnam ollatam caulium et vnum

o de tres coltells, dos d'ells taulers y lo terç punxagut, de que's parla en un document del 1253, o de dos capons ab una *punya* de vi sense aygua (343), etc., etc.

Prò si algùn d'aquests resulta fora de la costúm, també hi corra parells per la sua originalitat lo cens anyal d'un rentamans (344).

Algunes d'aquestes pensions exòtiques, no és estrany veureles convertirse en sumes pecuniaries; axís lo cens dels tres coltells, en 1253, fôu posat a 18 diners anyals (345).

Noms personals.—Bé val la pena de fixarnoshi, tant més quan en lo segle XIII se consoliden los noms de fonts o d'origen (*apellidos* en castellà). Les persones aparexen designades en la documentació, de maneres prou diferents. No hi ha unitat, mancava fixesa de criteri.

Lo fet, usual en los segles X y XI, de designarse los homes ab un sol nom, està quasi totalment perdut. Per raresa se'n trova a vegades algùn com, Silvanet (1233), Felip (1250), *Floris clericus* (1259).

Se dona lo cas de designarse a la persona, ab lo nom de la masía hont habitava: *Narbonó* és cert subjecte habitant en la casa dita *Narbonó* (1259).

Prò anèm a les regles generals. La masía, lo castell, la població o la regió, d'hont devalla la persona, li sol donar nom, anteposantli lo seu nom de pila o de baptesme. Entre hu y altre no hi ha de faltar la partícula *de*, que may ha designat noblesa a Catalunya, ni a França, sinó origen o procedencia. Exemples: Assallit *de Gudal* (1233), B. *de Granollers* (1234), Garmón *de Alzamora* (1247), Oth *de Borredà* (1250), Pere *de Reaxach* (1253), Vidal *des Falgueres* (1257), Oliver *des Clopart* (1257), Valgerí *des Soler* (1261), etc.

Entra tant de plè en l'esperit de la època, que la masía o la població donguì nom al subjecte, que, encara no's podèn acostumar a designar al fill ab lo mateix nom de fonts del pare. Sinó que sovint se pot observar a un fill, residint en lloch diferent del pare, canviarli lo cognòm d'aquest per lo de sa particular residencia. Aduhirèm los exemples

par gallinarum et vnum par caseorum et quatuor oua et vnum faxium palee et vnum faxium lignorum.

(343) Vo. V, 1257, V kalendas Madii: «vnum par caponum et vnam pueriam vini, sine aqua, quam nos singulis annis accipimus et accipere debemus in manso berengarius de rimentol.»

(344) Vo. V, 1257, X kalendas Februarii: «reddendo inde semper singulis annis in festo natalis domini unum ciphum aque per censu.»

(345) Vo. IV, 1253, III kalendas Decembris: «Berengarius de vilari vetuo per me et meos tecum petro de plano de parrochia de medalia supra dicta te dono et meis trado? pausam perpetuam et transaccionem super tribus coltellis censualibus videlicet duobus taulars et uno punxagut quos uos mihi singulis annis per censu reddere consueueritis de quibus conuenio per me et meos successores? uobis cum ad composituram et stabilimentum duraturum perpetuum in hunc modum quod uos et uestri semper amodo singulis annis in festo natalis domini predictorum tribus coltellis et loca eorum reddatis mihi et meis decem et octo denarios bone monete quaternalis. Et unquam a modo uos uel uestri non teneamini reddere mihi uel meis dictos tres coltellos nisi tamen per eis et eorum dictos decem et octo denarios predictis: propter hoc recipimus V solidos barchinonenses de duplo.»

que's segueixen: *Bernardus de sabadel filius Bernardi corona, condam, de parrochia de sabadel* (Vo. IV); *P. de Terratis filius condam B. de bago* (1242); *P. de medalia et domna Anglesia uxor eius et G. de tagamanent filius noster* (1256); *P. de Prato filius P. Martini* (1259); *P. de molentino novo de parrochia sancti Petri de Auvira filius P. de carraria de parrochia sancti Felicis de torilione* (1259); *Olibam de Corcó, filiam Altiu et Marie de Cutina* (1261), etc.

La procedència, l'origen, la font, és lo que més serveix per calificar als individus, de tal manera, que's presenten no poques persones designades en primer terme, çò és, en lloch del nòm de pila, ab lo de la ciutat o població de hèn és originari; en lloch de portarlo en segón terme, com era lo més comú: En quals casos se designan ab dos noms de població o masia, separats per la partícula *de*. Exemples: *Perpinyà de Segalers* (1231); *Ripoll d'Espona* (1232); *Cervelló de Balenyà* (1233); *Vigatà Carbonell* (1232); *Barceló de Pradell* (1233); *Barceloní des Terrers* (1254).

Molts noms compostos hi han sense la partícula *de*. Sè troven en aquest cas:

Primer: los qui denoten origen de familia, o siga lo nom del pare pososat al del fill. Exemples: *Venrell Mir* (1251); *Dolcet Jordà* (1253); *Olbert Exernit* (1259); *Lionís Miró* (1259); *Ripoll Bonet* (1261); etc. No hi dexen d'haver excepcions: axis alguna vegada la partícula *de* se posa entre lo nom de pila del fill y lo nom del pare, segons se pot veure en 1235 ab *B. de Andrea* qui's declara fill de *Andrei des Soler*.

Segón: los qui designen oficis o ocupacions personals del individu. Exemples: *R. Colterer* (1234); *J. Capeller* (1257). D'aquests n'hi han que s'han convertit en patronímichs y se'ls hi aplica la partícula *de*, com v. g. *B. de Matavaques* (1231); *R. de Guardabous* (1250).

Los noms denotant qualitats personals abunden estraordinàriament. Ab la particularitat de que a vegades, aquestes qualitats venen posades en primer terme, com *Roig de Santa Eulalia* (1253); *Alegret de Callnou* (1233); *Crech-en-Deu des Horts* (1232); *Albedanum* (Blancós?) de Serra (1251); *Poderós de Gardeny* (1250); *Carbonell de Puigsegur* (1241); *Hom-de-Deu* (1252); *Trobat d'Arca* (1259); *Janer des Perers* (1251); etc., y altres les trovàm posades al final, com: *Marquès Bellesmans* (1259); *P. de Murretotort* (1231).

Fins ara havèm tractat dels noms dels homes. Los de les dones usualment consistexen en una sola paraula: *Adaledis* (1232); *Elisendis* (1232); *Anglesa* (1232); *Brunisendis* (1232); *Jordana* (1232); *Beatriu* (1234); *Arsendis* (1232); *Ratalana* (1233); *Censana* (1234); *Donelo* (1241); *Eimelina y Emelina* (1257); *Eisulina* (1251); *Esclarmonda* (1257); *Sibilia* (1241); *Genciana* (1257); *Pola* (1254); *Jofrena* (1257); *Silvania* (1250); *Sicarts* (1259); *Domna Toroga gratia dei vicecomitisse cardone* (1234); *Damiata* (1259); *Aguti* (1259); *María* (1250); *Pereta* (1250); *Jacoba* (1262); *Adzemara* (1250).

Lo nom originari o de pila no era estrany veurel cambiat en lo transcurs de la vida. Nos ho diu la present cita del 1253: «Berengaria filia quondam petri de rexach qui *condam consueveram vocari Andreua*».

Algunes dones resulten designades per adjectius devallants de qualitats físiques o intellectuals: «*Ben-en-casa filia condam Arsendi de Pontarrono*» (1259); *Benveguda* (1250); *Benaventura* (1250); *Boneta* (1250); *Bondía* (1257); *Catalana* (1231); *Cristiana* (1234); *Dolsa* (1261); *Estorga* (1260); *Romía* (1241); *Saura* (1234); *Saurina* (1234); *Saurimunda* (1250); *Serena* (1257); *Sobirana* (1250); *Suau* (1248).

També de la població d'hont devallen ne prengueren nom les dones. Exemples: *Barcelona* (1231); *Florençia* (1262); *Gerona* (1254); *Narbona* (1250).

Hi han casos en que les dones han usat de dos noms a semblança dels homes. Primer: consignant també lo lloch de procedencia: *Tiborgueta de Savassona* (1257); *María de Angelars* qui's diu filla de *Aurenga de Angelars* (1259).

Segón: afegint al nom seu lo del marit: «*María domenega uxor P. dominici condam*» (1242); «*Beatrix cortesa uxor quondam Bernardi cortesii*» (1253). Advertint, que és molt poch comú usar la dona lo nom del marit; exemples hi han tan eloqüents com lo que's continuá: «*Ferraria de terradis uxor quondam P. de bello solano*» (1250).

En los noms dels juheus hi observam també molta varietat de designació: ja se'ls nomena inseguint pràctiques tradicionals en sa rassa, ja emmotllantse al criteri dominant a Catalunya.

Es general usar d'un sol nom: *Gog* (1254); *Obba* (1254); «*Dulzona uxor Astrug condam judei, et Evero judeus nunc maritus meus*» (1260).

Continuár al nom propi lo del pare, segons s'estilava entre los sarrahins y també entre cristians, fôu molt usat en los juheus. Tal com se dona en documents llatins, transcribim los següents noms d'hebreus: «*Astrug filio den deus lo salve de barchinona*» (1261); «*Bonumnomen judeus filius Abram de cardona*» (1250); «*Bonastrug judeo filio bonissac de gerunda*» (1251); «*Jafra filio Abrafim*» (1254); «*Regina caprita uxor Bonastruchi filia Bonisach, comorans apud vici, et filii mei bonus mancipus et Dulcie et bonissac*» (1253); «*Lobel cerz filius david campsoris*» (1254).

En precedents noms ja's veu una de les costums més freqüents entre los israelites de Vich, de continuar lo nom del lloch d'origen o residencia: «*Dulceto de gerunda judeo*» (1254); «*Astruch de Mallorca*» (1250); «*Isaac de Minorisa judeo filio maymó de ispania*» (1250).

No tots los juheus se deyen Moysés, Isaac, Vidal, Astruch, Jacob, etzètera, sinó que algú usá de nom acostumat entre cristians: «*Franciscus de pamies judeus et filius meus Issac*» (1254); «*Benedicto Francisco judeo*» (1252). Usant també aquests juheus de cognoms perfectament cristians ab la particularitat de transmètrels al seus fills: exemple: «*Juceph de porta, judeus filius vitale de porta*» (1253).

Les mateixes indicacions sobre noms d'homes jueus se constataren ab los de les dones jueves. Unes vegades usen de noms senzills, com Dulzona (1260), Aster (1254), Manresona (1259); en altres hi continuen la població d'origen, com «Mire judee de minorisa» (1253); en altres postposen al seu nom lo del pare, com «Regina cabrida judea filia ysac cabrit condam comorans in villa gerunde... constituo te bonastruc judeum meum maritum» etc. (1252); en altres lo nom veritable y lo cognòm que ha fet caure a aquell en desús, com v. g. «Mosé Crifé judeus comorans in barchinona et uxor mea bona dona que vocatur Mantesoga, debemus tibi Aster judee uxori quondam Bonem iudei de podio siritano» (1254).

Los adjectius referents a qualitats personals, s'usaren com a noms entre los jueus: Bonastruci, Bonjueu, Bonadona, Bona-estruga (1234), Caravida Dolcet (1256) etc.

Resumint dirèni, que, dels documents examinats aci, se'n demostra no haverhi regla fixa en los noms de fonts regnant la anarquia propia de tota època de transició o constitutiva.

Mohiment agrícola periòdic.—Dugues vegades l'any se notava en la terra d'Ausona mohiment agrícola extraordinari: al temps del segar y del veremar. Assenyaladament en lo primer.

Durant aquells dies, quasi tots los oficis ne sentien los efectes d'aquesta necessitat general, puix fadrins, aprenents y fins los amos, acudien a les operacions del camp. Ja ho havèm vist al tractar dels oficis, en quals contractes, aprenents y fadrins solien reservarse alguns dies per lo segar y veremar.

Arrendament agrícola.—La forma, com en 1230, sigueren conreuades les terres del mas Taravall a Balenyà, no poden ésser més senzilles: la llevar era posada meytat per meytat entre lo propietari y lo masover; los fruyts eren repartits a mitges; tenia obligació lo pagès, d'alimentar un porch per lo propietari si aquest li comanava, tenintne la meytat cada hu; si lo pagès tingués porchs, al propietari li'n correspondria la quarta part (346).

Paraules agrícoles — Barquera. — Denotà aquesta paraula certa extensió superficial rural. *Barcaria* o *barquera* en lo segle XIII, s'usava en contraposició als noms d'altres terres de labor (347).

(346) Vo. I, 1233, X kalendas Aprilis: «G. pereyo et vxor mea Ratalana et filii nostri B. et G. comendamus tibi b. jover de baluyà et vxor tue Marie et cui uelitis, ipsum nostrum Mansum de tarauall cum omni honore qui ad ipsum nobis spectat, qui est in parrochia sancti fructuosio balayano, vsque ad IIII expleta grossa computando in eis VIII annos, Et laboretis eum bene et meliore, atque semenetis ad modum aliorum laboratorum bonorum, et milamus nos medietatem seminis, et uos mitatis aliam medietatem, et habeamus nos medietatem omnium expletorum panis et vini, et uos aliam medietatem. Item si comendabimus uobis porcum, nutriatis eum et habeatis eum medium per medium: et si non fecerimus et uos habebitis porcus met. habeamus de ipso quartium: et faciamus omnes directos qui exeunt senioribus medium per medium.»

(347) Vo. II, 1240, Pridie nonas Augusti: «Totam illam ripam de genestar que est juxta

A vegades se li diu *barquina* (348). No'ns atrevim a manifestar son origen.

En la venda del mas Galí, proper a Vich, del 1257, se parla del *arèa* y *barcarèa*, en la que's trobava situada la casa (349), indicantnos que la *barquera* estava immediata al edifici. En lo mas Verdagüer, la *barquera* era lloch *clos* o amurallat (350). Tant axò com la circumstancia de parlarse en plural, de *barqueres*, en una matexa propietat (351), fan' entreveure que no denotaven grans estensions superficials. Si no totes, moltes d'elles eren regadius (352).

Carneró: Fôu una extensió superficial més petita que la *barquera*. No tenim medi de conèixer si fôu un atribut especial de la terra, o sí s'aplicà a determinada superfície. En 1259, Na Marquesa entregà lo *carneró* o pessa de terra, de la sua *barquera*, en la parroquia de Vila-leons (353).—*Patí*: Apar usat denotant una planicie al cim de la montanya, en certa cita referent al puig de Bell-solà, en la parroquia de Vich (354).—*Codiner*: Prou conegut lo significat de *codina* equivalent a *montanya* formada de roca, sols dirèm ésser viva a Vich en 1262 (355). Donchs una pessa de terra que siga *codiner* y tota ella estèril, com la que aci vè descrita en 1259, no haurèm de dubtar en suposarla roca, o rocosa, com tantes n'hi han en terra d'Ausona (356).—*Solada*: ¿Serà un equivalent a *solana*? Es possible. Una sola vegada que trovàm en ts aytal paraula, no'ns ho permet assegurar (357).—*Soler*,

honorem dicte borde sicut determinatur et afrontatur. Tali pacto quod totam dictam bordam et ripam predictam integre cum omnibus suis domibus *barcheris* ortis honoribus laboracionibus cultis, incultis, heremis...

(348) Vo. II, 1240, III nonas Novembris: «Totam illam *barchinam* terre integre cum arboribus omnibus et quandam pecciam terre plantatam que se adheret dicte *barcherie*. Et est hec totum in parrochia sancti Andree de gurbo.»

(349) Vo. IV, 1259, XI kalendas Decembris: «et est certum quod domus dicti mansi (Galí) et area et *barcharie* in qua sedet domus, sunt sub dominio Sancti iohannis riulpulli qui ibi recipit per censu duas partes duorum parium caponum et trileca de clopers qui est sub dictis *barcheris* et trileca galicia qui est iuxta honori bernardi gerri.»

(350) Vo. VI, 1262, VIII idus Septembris: «Totum ipsum nostrum Clos siue *barcherium* quam habemus in eadem parrochia juxta nostrum mansum de verdigerto.»

(351) Vo. II, 1241, XIII kalendas Aprilis: «illis duabus *barcheris* meis quod se adherent inter quas transit vnus torrens, quas habemus in parrochia sancti petri vici, in loco nominato toro» «predictas duas *barcheris* integre bene et fideliter laborabimus.»

(352) Vo. II, 1241, XVIII kalendas Januarii: «illam *barcheriam* nostram terre integre cum aqua ad rigandum ipsam, quam habemus in parrochia sancti petri vici in loco nominato toro.»

(353) Vo. VI, 1259, XII kalendas Martii: «Marchesia mater dicti creendu (*de ortis*) quedam *carneró*, nel petiam terre, de ipsa nostra *barcheria*, quam habemus in parrochia de ulla leonum in loco nominato super ortis.»

(354) Vo. VI, 1261, VII kalendas Februarii: «Totum ipsum planum siue *pati* quod est in capiti uel acumine illius nostri podii de bello solano quod per alodium franchum habemus in parrochia vici apud moram prout afroncitat dictum planum siue *pati*.»

(355) Vo. VI, 1262, idus Julii. Unes cases de la Sagrera de Sant Esteve de Vilacetrú, confrontaven «ab oriente in *cutina*»: «ab occidente in vestro Sacratio: a circio in platea.»

(356) Vo. VI, 1259, VI idus Junii: «peciunculam terre que est *codiner*, et totus sterilis.»

(357) Vo. V, 1257, II kalendas Novembris: «omnes fructus quod hinc ad quinque annos

com denotant un *cos* o porció de terra per edificar, existeix a Vich en 1261 (358). Generalment a Catalunya s'entenen per *solers* les grans masies que seguien en ordre d'importància a les cases fortes, y que estaven desprovistes de torres defensives. Tot lo més tenien matacà o lladronera dominant lo portal.—*Arracó*: Los metexos dubtes de la paraula precedent nos assalten davant d'aquesta. ¿Podria ésser una mala transcripció llatina de *recó*? Consta que declarèm no conèixer son significat (359).

(Continuarà).

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

VARIANT DESCONEGUDA DE LA BUTLLA CATALANA DE 1483

L'erudit Canonge de Vich Jaume Ripoll y Vilamajor publicà lo dia 9 de febrer de 1829 un follet curiós com tots los seus (son en nombre de 67) en que donava a conèixer per primera vegada un document català estampat en 1483 més enllà de les fronteres naturals de la nostra llengua, al cor mateix de les terres castellanés. Després de copiar aquell document que no és altre que la Butlla de la Santa Creuada concedida per lo Papa Sixt IV lo dia 8 de mars de 1483 per ajudar a les despeses de la guerra empenyada contra'ls moros de Granada, nos explica la procedencia dels dos exemplars que'n coneix y fa després consideracions sobre'l contingut.

Ningú s'havia tornar a ocupar d'aquesta Butlla fins que Hœbler en sa *Bibliografia Ibérica* la descrigué, sense copiarla, en vista d'un exemplar que tingué a la vista expedit en 1484 a favor de Joana Pradell, avuy propietat de son descendent D. Joaquim d'Abadal. La noticia nova que'ns dona'l bibliògraf alemany, ademés d'aquesta identificació y comprovació de lo descobert per lo Canonge Ripoll, és que no fôu impresa, com aquest vagament suposa, en alguna ciutat de Catalunya, sinó en lo monastir de Sant Pere Màrtir de Toledo, per Joan Vázquez. Realment si's coteja alguns exemplars dels coneguts ab la butlla castellana que descriu y publica en Pérez Pastor (1) se reconeix

deus dederit et creuerint in ipsa *solada* nostra de Pontarrono prout diuidit ipsa regadora quod inde transit.

(358) Vo. VI, 1261, II idus Aprilis: «F. de monte rotundo vicensis canonicus tenens domos franchitatis de uilla noua per me et omnes successores meos dictas domos tenentes domo laudo concedo et perpétuo stabillio tibi Jacobo rubei et uxori tue Raimunde et cui uelitis totum ipsum solerium quod est intus in domibus predictis de uilla noua cum socol quod iam uobis stabillueram et cum Archu que ibi est», etc.

(359) Vo. V. 1257, III idus Marcii: «totum integre, ipsum Arachonem prout est subtus Cameram uestram et se extendit usque ad canteiam dicte camere uestre et affrontat ab oriente in cortali dictarum domorum franchitatis (de uiuario in uilla uici) a meridie et occidente in uestris domibus a circio in poteria dictarum domorum franchitatis.»

(1) *La Imprenta en Toledo*. Madrid, 1887.